

UNIVERZITA KARLOVA
FAKULTA HUMANITÍCH STUDIÍ

Bakalářská práce

**Proměna diskurzu osvobození západních Čech v roce 1945:
Mezi fikcí a realitou**

Jakub Planeta

Vedoucí práce
Mgr. Jiří Hlaváček, Ph.D.

Praha 2022

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval/a samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu. Toto prohlášení a souhlas budou signovány vlastnoručním podpisem.

V Praze dne 24. 6. 2022

.....

Jakub Planeta

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval Mgr. Jiřímu Hlaváčkovi Ph.D. za cenné rady při psaní bakalářské práce a za maximální trpělivost.

1. ÚVOD	5
2. TEORETICKO-METODOLOGICKÁ ČÁST	6
2.1. VÝZKUMNÉ OTÁZKY, METODA A VZOREK	6
2.2. PAMĚŤ	12
2.3. ŘEČ KOMUNISMU	14
2.4. NEPŘÍTEL	15
3. PRAKTICKÁ ČÁST	17
3.1. BOMBARDOVÁNÍ.....	17
3.2. OSVOBOZENÍ.....	23
3.3. AGRESOR	31
3.4. TÍHA BOJŮ.....	38
3.5. EXKURZ: VOJÁCI AFROAMERICKÉHO PŮVODU	45
4. ZÁVĚR	48
5. SEZNAM LITERATURY A PRAMENŮ	50
5.1. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	50
5.2. PRAMENY	52
6. PŘÍLOHY	55

1. Úvod

Tématem předkládané práce je osvobození západních Čech americkou armádou v závěru druhé světové války z pohledu soudobého tisku mezi lety 1946 až 1970. Budeme se tedy pohybovat na poli výzkumu mediálního diskurzu. Sledovány budou jak jeho proměny v čase, tak především narativy, které se k osvobození vážou, a které jsou nutně tímto diskurzem ovlivněny.

Motivací pro výběr tématu byl především fakt, že pocházím z města Rokycan, které leželo na konci války přesně na demarkační linii, která oddělovala americkou a sovětskou okupační zónu. Nejdříve jsem se chtěl v bakalářské práci zaměřit především na tuto hranici, jelikož mě zajímala její liminalita, jak se občané museli vyrovnat s touto – do té doby neexistující – bariérou a jaké dopady měla tato symbolická hranice na celou oblast. To mě postupně dovedlo k myšlence, že demarkační linie neexistovala ve vzduchoprázdnu. Jednalo se o průvodní jev širších procesů v závěru války, které měly své příčiny v minulosti, ale zároveň musely mít také své konsekvence směrem do budoucnosti. Postupně se tak můj záměr přesunul od demarkační linie směrem k osvobození západních Čech americkou armádou a začal jsem se také zajímat o to jaký pohled na tuto událost měla komunistická strana v průběhu následujících let, protože jsem věděl, že komunisté na Rokycansku v průběhu své vlády deinstalovali některé pomníky odkazující na americké osvobození. Od demarkační linie jsem se tedy postupně začal přesouvat k tématu osvobození západních Čech, a nakonec jsem se rozhodl téma práce zacílit na pozorování příběhů, které se pojí s problematikou osvobození v mediálním diskurzu před a v průběhu komunistického režimu.

2. Teoreticko-metodologická část

2.1. Výzkumné otázky, metoda a vzorek

Osvobození západních Čech, jenž je hlavním tématem této práce, může být zkoumáno z mnoha úhlů. Můžeme sledovat historický kontext a pozorovat, jak došlo k tomu, že část československého území osvobodila americká armáda. To znamená především vojensko-politické procesy směřující k tomuto aktu. Můžeme sledovat samotný průběh osvobození, tedy jací aktéři se na osvobození podíleli, jaké byli jejich motivace a jejich jednání na území Československa. Popřípadě můžeme sledovat, jaké důsledky toto osvobození mělo pro další vývoj státu.

Právě poslední možnost míří nejbližší k tomu, čím se v práci budeme zabývat. Nebudeme se sice zabírat tím, jaké konkrétní politické důsledky osvobození mělo, ale bude nás zajímat především, jak se o dané události referovalo v dobovém tisku mezi lety 1946–1970, respektive jaké příběhy o osvobození mediální diskurz produkuje a jakými proměnami v návaznosti na dobový politicko-společenský kontext příběhy osvobození procházejí.

Výzkumné otázky, na které se budeme snažit v průběhu následujících kapitol získat odpověď tedy jsou: Jaké narativy se v souvislosti s osvobozením západních Čech objevují ve vybraném lokálním periodiku mezi lety 1946–1970? Jak se tyto narativy proměňují v průběhu času a proč?

Jakékoliv vyprávění (nativ) má svůj vnitřní řád, který musí být dodržen, abychom o něm mohli vůbec mluvit, jako o vyprávění. Pokud mluvíme o nativitu musíme mít na paměti, že se jedná o promluvu, která předpokládá minimálně dva aktéry. Jednak zde musí být vždy vypravěč (autor). V našem případě se budeme moci nejčastěji setkat s vypravěčem anonymním. V takovém případě se jedná o stálé členy redakce, kteří nejsou pod článkem uvedeni. Některé články jsou přepisem proslovů k příležitosti osvobození. Tito vypravěči tak pocházejí především z řad lokálních a celostátních špiček komunistické strany, ojedinele se jedná o představitele SSSR. Minoritně se také objevují články od externích přispěvatelů, úryvky z románů, příspěvky čtenářů a podobně. V roce 1968 se pak často setkáme s články jejichž autory jsou historikové. Tito vypravěči pak promlouvají směrem k posluchači, který

ale není explicitně viditelný a promlouvají tak k pouze tušené mase svých čtenářů. U vyprávění se také dá předpokládat, že vypravěč upravuje své vyprávění v souvislosti s tím, jací jeho posluchači jsou, a to na úrovni stylistické i obsahové. Tedy že vypravěč upravuje narativ na základě tušených očekávání posluchače. Vzhledem k tomu, že se pohybujeme na poli mediálního diskurzu dá se předpokládat, že zde hraje významnou roli i snaha vlastníků periodika „přesvědčit čtenáře ... k přijetí těchto informací a v textech analytických jej pak vést k zaujetí určitých postojů, nejlépe shodných s daným médiem“. (Schneiderová, 2015, s. 91) Samotný narativ bychom mohli definovat jako příběh, který předkládá jednotlivé události v časovém sledu, mezi těmito událostmi vytváří explicitně nebo implicitně kauzální vztah (popřípadě je tato kauzalita doplněna samotným posluchačem), a směřuje ke konečnému výsledku (Hájek, 2014, s. 154). Tato definici může být použita jak na fiktivní vyprávění, tedy takové, které si neklade nárok na korespondenci mezi vyprávěním a realitou, tak na vyprávění faktuální. Nás samozřejmě bude zajímat vyprávění druhé. Konkrétněji vyprávění historiografické, snažící se o „pravdivé“ převyprávění minulosti, přičemž není rozhodující skutečná pravdivost narativu, ale vypravěčův záměr chápat vyprávění jako pravdivé.

Postup analýzy mediálního textu v této práci vychází především z hermeneutické narativní analýzy. Jejím cílem je hledání významů, které se za vyprávěním implicitně skrývají. Tento druh narativní analýzy má několik variant, ale pro naši práci je nejvhodnější způsob soustředící se na vyprávění jako na médium kulturního významu, tedy že „skrze vyprávění lidé komunikují a interpretují kulturní významy“. (Hájek, 2014, s. 161) Tato metoda nám umožňuje narativy objevující se v periodiku analyzovat nejen z pohledu jich samotných, tedy z pohledu, jaký příběh nám předkládají, ale umožňuje nám především sledovat, jaké významy se za takto vystavenými narativy skrývají. V rámci této analýzy tak dochází vlastně ke dvojitému převyprávění, jednak převyprávění samotného narativu a poté jeho převyprávění jako „jiného“ příběhu, ve kterém by měly být zviditelněny důvody a motivace k tomu, že některé linie narativu jsou zdůrazněny, zatímco další jsou zcela zamlčeny. Za pomoci hermeneutické analýzy tak budeme sledovat skutečnou podobu předkládaných narativů mezi lety 1946–1970, ale také významy a důvody podob narativů s ohledem na společensko-politické proměny v Československu.

Samotný analytický postup byl inspirovaný postupem práce Olgy Šmídové-Matoušové (2012, s. 84–88), která ve své práci využívala trychtýřovitou metodu, která nejdříve pracuje se všemi články vybrané doby a postupně se pomocí opakovaného a

reflexivního pročitání snaží výběr článků zužovat. Než ale bylo možné přistoupit k prvnímu kroku tohoto postupu, bylo potřeba vytypovat periodikum nebo periodika, ze kterých by bylo možné čerpat.

Výběr periodika byl poměrně dlouhý proces, a dokonce v prvotní fázi nebyla hledána pouze periodika a do úvahy přicházely filmové týdeníky, lokální kroniky a odborné historické práce. I když se tyto zdroje do finální analýzy nedostaly, bylo z jejich zběžného projití patrné, že i ony, především pak historické publikace, skýtají dobré možnosti pro sledování významů spojených s osvobozením. Museli bychom se však rozkročit mezi dvěma diskurzivními poli a obě smysluplně překlenout. Tato varianta byla nakonec zamítnuta, ale skýtá potenciál pro možnou budoucí komparaci obou polí a sledování, zda jejich narativy navzájem korespondují.

Co se týče periodik první do úvahy přišlo *Rudé právo*, což byl tehdejší největší deník. Vzhledem k tomu, že práce se primárně zaměřuje na oblast západních Čech, bylo potřeba najít i lokální periodika. K prvotnímu zmapování toho, jaká periodika se v západních Čechách v daném období vyskytovala, posloužila publikace Marie Hálové (1991), která sice plně nepostihuje sledovanou periodu, ale dává rámcovou představu o tom, jaká média se v dané lokalitě vyskytovala. Většina takto vytipovaných periodik – často závodní nebo obecní noviny – však nebyla pro analýzu, která se snaží postihnout vývoj narativů v čase, vhodná. Buď vycházela pouze několik let anebo byla dochovaná pouze torzovitě. Jediným relevantním periodikem, které přicházelo v úvahu se tak stala plzeňská *Pravda*, která jednak postihuje celé období a jednak je možné se k ní pohodlně dostat, jelikož je dostupná v online archivu Národní knihovny. Mohli bychom se zde zastavit i u samotného názvu tohoto deníku, který evokuje věrohodnost předkládaných informací. To ve spojení s tím, že se jednalo o médium přímo spadající pod komunistickou stranu, naznačuje představu, že je to strana, která má monopol na pravdu.

Do finálního výběru se tak dostala dvě periodika. Na nich bylo provedeno první přečtení. Dle očekávání byl v *Rudém právu* kladen větší důraz na témata celostátní a témata soustředící se na oblast Prahy, zatím co v *Pravdě* byl kladen důraz na témata lokální, ačkoliv značný prostor zde zaujímal i témata celostátní. Zkoumané narativy a jejich významy se však v obou periodikách víceméně kryly, a proto bylo následně rozhodnuto, že pro další kroky analýzy bude použito pouze periodikum lokální. Dalo se totiž předpokládat, že podstata narativů, i přes drobné nuance, nebude při analýze obou periodik značně odlišná a zároveň v lokálním periodiku byl výskyt osvobození západních Čech hojnější.

Samotný formát periodika prochází v průběhu zkoumané doby proměnami. Do roku 1948 se jednalo o deník. Poté se do roku 1951 mění na týdeník, a po tomto roce je přidán ještě jeden výtisk týdně, takže *Pravda* vycházela každé úterý a pátek. Od roku 1957 k těmto dnům přibude ještě jeden výtisk každou středu a v průběhu roku 1960 se z něj opět stane deník. Stejně tak se proměňuje podnázev periodika: *Deník Komunistické strany Československa* (7. listopad 1945–31. prosinec 1948), *Týdeník krajského výboru KSČ v Plzni* (1. ledna 1949–2. ledna 1948, bez podnázevu (3. ledna 1949–15. ledna 1951), *Orgán krajského výboru Komunistické strany Československa* (16. ledna 1951–31. prosince 1959), *Orgán západočeského KV KSČ* (1. ledna 1960–29. prosince 1989). Kromě dvouleté pauzy je z podnázevu vždy patrné, že periodikum přináleží ke komunistické straně a referuje její stanoviska.

Počet stran se pohybuje od čtyř do šestnácti, ale nejčastější rozsah je okolo šesti stran v jednom výtisku. Výjimečně se objevují i přílohy, které jsou pak celé zasvěcené vzpomínkám na válku. Samotné rozložení jednotlivých výtisků má klasický formát. Na titulní straně se nachází nejzásadnější témata daného dne, následují méně významné zprávy a předposlední a poslední stránka je často věnována inzerci a sportovním rubrikám. V den výročí konce druhé světové války 9. května, popřípadě pokud v ten den nevychází tak v nejbližším výtisku, je titulní strana většinou doplněna ilustrací zobrazující idylický obraz vítání rudoarmějců obsahující nejčastěji následující atributy: tank, děti, květiny, úsměv, Pražský hrad. Případně se objevují budovatelské motivy. Okolo roku 1960 jsou tyto ilustrace vystřídány fotografiemi z oslav, popřípadě událostí jinak souvisejících s osvobozením. Koncem čtyřicátých a počátkem padesátých let se také můžeme často setkat s množstvím karikatur hanlivě zobrazujících Západ. Ve čtyřicátých a padesátých letech je typické, že výroční úvodní strana je doplněna básní od zasloužilého umělce (Vítěslav Nezval, Pavel Kohout atd.), ta většinou adoruje Sovětský svaz a jeho roli zachránce českého lidu. Můžeme zde také zmínit styl titulků, na které se v průběhu práce nedostane. Nejvíce titulků má explicitně nebo implicitně adorační charakter vůči Sovětskému svazu: „Jak nás osvobodily“, „Legendární pochod“, „Plzeň vyjádřila vděk Sovětské armádě“. Výskyt konfrontačních titulků vůči Spojeným státům je také hojný. Poslední typem titulků je pak titulek poukazující na konec války (nejčastěji datumem).

Články (vzorek), které byly pro analýzu vybrány, nepocházely z celé definované periody. Výběr se soustředil na období okolo výročí konce války, které se v socialistickém světě slavilo 9. května. Bylo očekáváno, že pro analýzu diskurzu budou nejvíce klíčové

výskyty právě v této době, zatím co výskyty mimo období oslav nebudou pro tušené narativy určující. V prvních květnových dnech se objevovaly především články tematizující Svátek práce připadající na 1. května. První články týkající se osvobození se z pravidla začaly objevovat 5. května (datum pražského a plzeňského povstání) a jejich poslední výskyty pak většinou 9. května. Ovšem někdy se články objevovaly i o dost později, což je většinou dáno tím, že zkoumané periodikum v průběhu času kolísalo mezi deníkem a týdeníkem. Titulní strana byla téměř vždy výhradně celá věnována tématům spojeným s koncem války. A význam tohoto tématu byl možný sledovat především na počtu výskytů na další stranách, tedy za jak dlouho byly vytlačeny dalšími tématy. Do roku 1953 bylo téma obsaženo na všech titulní stranách (5.–9. května, popřípadě i později) a poté bylo soustředěno především blíže k 9. květnu. Od šedesátých let se výskyty soustředily především mezi 7.–9. květnem a předtím se prakticky neobjevovaly. Obecně byla vyšší koncentrace výskytů ve výroční roky (1950, 1955, 1960, atd.).

Nejdříve bylo tedy nutné pročíst všechny články z definované doby – výroční dny mezi lety 1946–1970 – což bylo časově náročné, ale umožnilo nám seznámit se s celkovou povahou mediálního diskurzu a povšimnout si, jaká témata jsou pro dané roky důležitá. Například v první polovině padesátých let se můžeme často setkat s tématem korejské války, v roce 1962 je to ženevská schůzka o odzbrojení, a mohli bychom pokračovat dále. Při tomto prvotním pročítání kromě pochopení specifických témat jednotlivých let také proběhlo prvotní označení článků, ve kterých se osvobození Československa tematizuje. Postupně se tak vynořovala jednotlivá zkoumaná témata, jednotlivé nuance a jejich vzájemné vztahy. Tyto články byly zapisovány do tabulky, kdy ke každému článku byl přidán jeho krátký souhrn a přiřazen potenciální narativ. Do nejširšího výběru článků se nejčastěji nedostaly pozvánky na sportovní a kulturní události spojené s osvobozením. U pozvánek na oslavy osvobození je to trochu složitější. Některé se do výběru dostaly, jelikož ve svém úvodu tematizují osvobození a mohly být pro následnou analýzu důležité. Celkem se jednalo o 191 článků různé délky a formy, které se vyskytovaly v 77 výtiscích. V druhém pročítání byly vyřazeny články, které se osvobození sice týkaly, ale explicitně ani implicitně netematizovaly osvobození západních Čech. Pokud článek pojednával třeba o osvobození Prahy a implicitně se v něm objevovalo vymezení se vůči americké armádě byl článek ve výběru ponechán. Při posledním pročítání byly brány v potaz pouze články, ve kterých byl vyznačen výskyt narativu. Pro přehlednost byly články odkazující k jednotlivým narativům přepsány do samostatných tabulek a sledovány jejich jednotlivé linie a proměny

v čase, zároveň byly tyto proměny porovnávány s dobovým kontextem, z něhož pak byly vyvozovány důvody těchto proměn.

Celkem byly vydefinovány čtyři hlavní narativy a jeden vedlejší. Vedlejších narativů bychom mohli nalézt více, ale jejich výskyt je buď marginální nebo je vázán na konkrétní období. Jako příklad bychom mohli uvést narativ tematizující 2. Lehkou divizi, což byla odbojová skupina podílející se na plzeňském povstání, jejíž vykreslení se pohybuje mezi mnichovskými zrádci a plnohodnotnou součástí povstání. Dále bychom mohli uvést příběh plzeňské vysílačky. Ta měla, v závislosti na době sepsání článku, vysílat v závěru války buď „*Hovoří Plzeň, svobodná Plzeň hovoří*” nebo „*Hovoří Plzeň, rudá Plzeň hovoří*“. Hlavní narativy byly vytipovány především v návaznosti na četnost jejich výskytů a také díky tomu, že procházely celým sledovaným obdobím a byly tedy ovlivňovány různými podobami mediálního diskurzu. Zároveň se jedná o čtyři základní motivy spojované s osvobozením západních Čech a šířeji snad pro celé České území. Prvním je *bombardování* ze strany západních spojenců, soustředící se především na nálet na Škodovy závody v Plzni. Dále je to *osvobození*, a to jak západní části republiky, tak Prahy. Obě mají svá vlastní specifika, ale nelze je od sebe oddělit a jako ucelený narativ v našem případě fungují pouze společně. Následuje *agrese* ze strany Spojených států amerických, která byla jednak „údajně“ přítomná při samotném osvobození, ale v rámci narativu se také rozlévala v čase všemi směry a postihovala jak události předválečné, tak poválečnou budoucnost státu. Posledním narativem je *tíha bojů*, kterou obě strany během konfliktu nesli a kterou je následně argumentováno při připisování zásluh na osvobození a vítězství ve válce. Jedná se vskutku o nejdůležitější témata týkající se konce války pro mediální diskurz. To dosvědčuje i jejich dominantní výskyt v celostátním periodiku, což bylo patrné při prvotním pročítání *Rudého práva* a také to, že procházejí celým sledovaným obdobím a každá podoba mediálního diskurzu se s nimi specifickým způsobem vyrovnává.

V práci se objevují také některé prvky kvantitativní analýzy, jako je počítání výskytů konkrétních spojení a jejich rozložení v čase. Tyto prvky však slouží pouze k lepší orientaci v případech, kdy mediální diskurz klade na narativy větší váhu, a naopak kdy jsou pro něj dané narativy nepodstatné. Pro zásadnější kvalitativní analýzu není periodikum vhodné, jelikož v průběhu zkoumaného období se pohybuje mezi deníkem a týdeníkem. Meritem práce je tedy především rozpoznání narativů, jejich linií, proměn a skrytých významů za pomoci výše zmíněné narativní analýzy.

2.2. Paměť

Paměť je nejširším teoretickým rámcem předkládané práce. Na paměť se různé společenské vědy koukají poněkud odlišně. Psychologie nad pamětí uvažuje jako nad specifickým mentálním procesem, který je vázán na jednotlivce a jeho schopnost uchovat a vybavit si události z minulosti. Antropologie a sociologie naopak paměť (zejména tu kolektivní) pojímá zpravidla jako sociální proces. V tomto paradigmatu bychom se měli pohybovat i v rámci této práce.

Takto pojímaná paměť není žádnou objektivní daností, nejde o objektivní zpřítomnění minulosti. Je vždy vázána na skupinu (referenční rámec), skrze níž je paměť vytvářena, uchovávána a vyvolávána. (Halbwachs, 2009, s. 61–77) Velikost skupiny přitom není rozhodující. Může se jednat o rodinu, malou skupinu přátel, společenskou třídu, národ a snad bychom sem mohli zahrnout i společnost východního bloku jako celku, který předpokládá nějaký společný myšlenkový rámec (být třeba i vnucený). Z tohoto pohledu nelze prakticky uvažovat o paměti individuální. I zdánlivě soukromé vzpomínky jsou vázány na nějakou skupinu, do které jako jedinci (ať už dobrovolně či nuceně) patříme. Vzpomínky jsou touto skupinou formovány, přičemž skupina nemusí být explicitně přítomná, ale může být pouze myšlená, respektive se s ní jedinec identifikuje jako její člen.

Paměť je tedy formována kolektivem. Takto definovanou paměť bychom mohli dále po vzoru Assmana (2001, s. 46–61) rozdělit na komunikativní a kulturní. Komunikativní paměť je žitá, nejednoznačná a vyjednávána mezi jednotlivci, kterých se dotýká a neexistují tedy experti, kteří by měli možnost určovat, zda je její podoba pravdivá či nikoliv. V rámci ní má každý jednatel nárok na vlastní interpretaci. Je tedy patrné, že pokud bychom chtěli tuto paměť zkoumat, museli bychom se zaměřit na emickou perspektivu aktérů. Vzhledem k tomu, že se v práci budeme zabývat výkladem minulosti z pohledu mediálního diskurzu vládnoucí skupiny, bude nás zajímat paměť druhá, paměť kulturní. Ta si klade nárok na oficiální výklad minulosti, který by měl být chápán jako neměnný a nezpochybnitelný. Takto pojímaná a ohraničená minulost se stává v konečném důsledku mýtem, jež má formativní a normativní charakter pro danou společnost. Dochází tedy k vytvoření určitého kánonu. V práci je to výklad minulosti ze strany oficiálních představitelů komunistické strany, který dále přebírají periodika. Respektive periodika přebírají základní rozvržení představ o minulosti, které dále rozvíjejí, ovšem bez toho aniž by zpochybňovala jejich podstatu.

Naopak, cílem je utvrzení těchto představ. To nás vede k další důležité stránce kulturní paměti, k expertům, kteří jsou jejími tvůrci, nositeli a šířiteli. Pouze oni mají oprávnění do její podoby zasahovat, formovat ji a šířit směrem do společnosti. Všichni ostatní členové společnosti jsou z této možnosti vyloučeni.

Tvorba legitimního obrazu minulosti tak může být pojímána i jako politika paměti. O té pojednává Maslowski (2013, s. 276-278) a chápe ji jako jakékoliv vztahování se k minulosti z pozice mocenské instituce. Tyto politiky paměti jsou spojeny především s národními státy, které vznikají v průběhu devatenáctého století, a které se snaží vytvořit a kontrolovat legitimní kulturu s níž souvisí i tvorba legitimního obrazu minulosti. V našem případě je to tedy komunistický stát, jež utváří specifickou představu o osvobození Československa. Ačkoliv některé její prvky přebírá po vzoru Sovětského svazu, je důležitá především skutečnost, že tyto představy přicházejí od autorit a široká veřejnost nemá oprávnění takový výklad zpochybňovat, což ve výsledku vede k vytlačení jakýchkoliv alternativních výkladů.

Paměť je ze své podstaty selektivní a není možné, aby obsahovala absolutní výčet všech minulých událostí a dějů. Zvýrazněny jsou pouze ty skutečnosti, které jsou pro skupinu nebo jednotlivce podstatné. Stejně tak postupuje při tvorbě paměti komunistický režim, když si z dějin vybírá pouze pro sebe vyhovující momenty. Největší problém ovšem nastává při využívání takto vytríděné minulosti. Můžeme zde použít koncept doslovného a příkladného využití paměti (Todorov, 2012, s. 96). Komunistický stát používá především doslovného typu. Ten se vyznačuje tím, že se události minulosti neustále prozkoumávají (nejedná se však o nutné hledání pravdy) a jsou hledány jejich vhodné příčiny a především důsledky. Nedochozí k uzávorkování minulosti, podstoupení od ní, což by následně mohlo vést k hledání analogií s dalšími typově podobnými událostmi, které by umožnily poučení se z minulosti a rozpoznání počínajících problémů v současnosti. Mohli bychom si to představit jako krásnou literaturu, která nám může posloužit jako model a pomoci nám s lepším pochopením přítomnosti. Naopak paměť využitá doslovně prorůstá do přítomnosti a ovlivňuje současnost, její důsledky jsou neustále přítomné a lidé, kteří v současnosti nemají s minulými událostmi nic společného, ačkoliv se na nich třeba podíleli jejich vzdálení předci, jsou těmito skutky determinováni ze strany lidí, kteří paměť takto využívají. I my budeme moci pozorovat, jak se mediální diskurz neustále vrací k osvobození západních Čech americkou armádou, hledá jeho příčiny a skutečné, možné i domnělé důsledky.

2.3. Řeč komunismu

Vzhledem k tomu, že se v práci budeme zabývat narativy, jež jsou ze své podstaty jazykové, musíme tento jazyk teoreticky popsat. Nebudeme však pojednávat o jazyku jako celku, ale budeme se soustředit na jeho konkrétní podobu, kterou využívá komunistický režim. Pokud se totiž zaměříme na způsob, jakým komunistický režim verbálně komunikuje, máme možnost díky tomu nahlédnout jeho podstatu.

Fidelius (2016, s. 167–179) tvrdí, že řeč socialismu stojí na třech principech – jaderné redukci, neomylnosti, redukci systémového na osobní a takzvaném principu velké sekyry. Nejširší socialistickou společenskou skupinou je pracující lid, jež bychom mohli dále dělit na příslušníky strany, stranické vedení a vůdce. Je to sice lid, který buduje nový lepší svět, ale je možné ho zredukovat na jádro, tedy především komunistické vedení, které činí rozhodnutí, a i přesto můžeme stále mluvit o lidu jako o hybné síle této změny. Strana je v tomto systému neomylná, a proto také může hrát vedoucí úlohu. Její neomylnost vychází především z vědeckého porozumění historii a jejího postupného směřování za pomoci strany k socialismu a později ke komunismu jako k nejvyšší vývojové fázi dějin. Z toho vyplývá, že jakýkoliv omyl nemůže být důsledkem systémového pochybení, jelikož strana sama o sobě je neomylná. Viníkem je vždy jednotlivec. Přece jen člověk jako osoba je náchylný ke svodům, které jsou většinou ideologického charakteru. Strana dokáže tato pochybení jednotlivců odhalit a následně eliminovat. Podle posledního a pro naši práci nejdůležitějšího principu žije lidstvo ve dvou naprosto odlišných světech, tedy ve světě socialismu a kapitalismu. Neexistují tedy žádné společné hodnoty, ideje a tak dále. To se významně odráží v řeči, která přestává být mezi oběma tábory srozumitelná. Forma sice zůstává, ale významy jednotlivých pojmů se od sebe natolik odlišují, že nejsou navzájem kompatibilní. Fidelius to ukazuje na příkladu pojmu demokracie. Pro komunistické režimy je západní demokracie diktaturou. Z jejich pohledu je lid vykořisťovaný svými vládami (ačkoliv si je svobodně zvolil), jelikož tyto vlády drží výrobní prostředky, díky nimž uplatňují nad občany moc. Pro západní státy je pak komunismus diktaturou, jelikož se nekonají skutečně svobodné volby a veškerá moc je v rukou jedné strany. Obě se považují za demokracie a zároveň jedna druhou za diktaturu. Můžeme vidět, že slova zůstávají, ale jejich významy se natolik liší, že oba tábory spolu nejsou schopny komunikovat, jelikož si v pojmové rovině nemohou rozumět.

Podobnou záměnu bychom mohli nalézt i v případě slova „mír“. Jedná se o jedno z nejfrekventovanějších slov, které se v souvislosti se socialistickými státy v minulosti objevovalo. „*Svět socialismu byl bohatě dekorován atributy míru, byl představován jako svět poklidné mírové práce ...*“ (Macura, 2008, s. 36) Překroucení tohoto pojmu spočívá především v tom, že ačkoliv se socialismus oháněl mírem a kolektivní západ v čele se Spojenými státy americkými byl spojován s válkou, je to především socialismus, který se snažil bojovat. Je to mír „válečný“, respektive vyznačující se bojem za mír a jeho uhájením. Komunistické zřízení „muselo“ bojovat s vnitřními i vnějšími nepřáteli. Na hranicích socialistického světa stáli údajně nepřátelé, kteří při sebemenší příležitosti zaútočí, a tak musí být socialistický člověk neustále ve střehu, být neustále připraven k boji. I ve zkoumaném periodiku budeme moci sledovat představy, že za západní hranicí Československa se formují nové „fašistické armády“, které se připravují na vpád.

V předchozím odstavci jsme si mohli všimnout propojení socialistický svět a mír. Jedná se o začátek řady, která by mohla dále pokračovat a implikovat další navazující slova. Tyto řady slov, kdy jedno slovo implikuje slova další, jsou typickým projevem totalitních zřízení, a tedy i komunistického režimu, poté co překonají svou prvotní liminální fázi, po níž dochází k ustavení moci. Jedná se o prostředek, jak ochromit lidskou schopnost myslet tím, že přirozenou nejednoznačnost slov, která právě umožňuje uvažování, nahradí těmito řadami a člověka nutí mechanicky směřovat vytyčeným směrem. (Fidelus, 2016, s. 181–183)

2.4. Nepřítel

Poslední důležitý termín pro teoretické uchopení je pojem „nepřítel“, protože západní Čechy osvobodila armáda de facto nepřátelská vůči pozdějšímu socialistickému zřízení země. Každá společnost si musí nutně vytvořit vůči sobě opozici, tedy nepřítele, který by pro danou společnost fungoval jako zrcadlo, do kterého by si projektovala vlastnosti a činy, které sama vnímá jako špatné a nežádoucí a jež by zároveň, tímto vymezením vůči němu, pomáhal udržovat její identitu (Eco, 2013, s. 9–10).

Nepřítelem pro Sovětský svaz a jeho socialistické satelity byly Spojené státy americké. Tyto státy pak jsou v permanentním boji se svým protějškem, kdy socialismus bojuje za mír,

zatímco jeho nepřítel se snaží o permanentní válku, jak jsme mohli vidět výše. Pro teoretické uchopení nepřítele jsem použil především publikaci Denisy Nečasové (2020), která předkládá hlavní charakteristiky obrazů nepřítele a jejich konstrukce mezi roky 1948–1956, které shrneme níže a s nimiž budeme následně pracovat při samotné analýze.

Nepřítel jako takový nemá jasně definované neměnné vlastnosti. Naopak jeho obraz je značně procesuální. Můžeme se tedy bavit spíše o sadách vlastností, které jsou nepříteli připisovány, přičemž tolik nezáleží na jeho skutečném jednání. Vlastnosti jsou mu dávány především v návaznosti na konkrétní potřeby připisujícího subjektu. Samotný nepřítel je tedy vymezen pouze vágně, což umožňuje jeho obraz flexibilně využít.

Obraz nepřítele není konstruován na zelené louce, ale využívá repertoár představ a stereotypů, jež se objevují ve společnosti dlouhodobě. Nečasová předkládá osm stupňů vývoje této konstrukce, přičemž jednotlivé stupně nejsou striktně oddělené, ale navzájem se mísí a doplňují. V prvním stupni dochází k diferenciaci, což znamená vytváření odlišností mezi skupinami. Druhým stupněm je dichotomizace, kdy je vytvořen určující subjekt (socialistický stát) a k němu je vystaven jeho opak (USA). Následně jsou hierarchizovány, kdy je určující subjekt svými kvalitami nadřazen svému opaku. V narativech budeme moc sledovat, jak je socialistický režim svými dobrými kvalitami nadřazen „zlému“ kapitalistickému zřízení. Zlo totiž musí být ze své podstaty podřízeno dobru. Homogenizace poté z nepřátelské skupiny vytváří jednolitou masu, jejíž jednotliví členové mají tytéž vlastnosti. Následujícím stupněm je esencionalizace, při které je bytostná podstata nepřítele chápána jako naprosto odlišná od podstaty určujícího subjektu. Dále je nepříteli upřena jeho subjektivita, je esencionalizován, tedy jeho skutečné jednání není podstatné pro to, jaký obraz o něm vzniká. Stává se objektem a všechny jeho vlastnosti mu dává určující subjekt. Předposledním stupněm je dehumanizace. U některých výskytů narativů budeme moci sledovat, jak společnost Spojených států amerických přestává být lidskou společností v pravém slova smyslu, jelikož se proti lidství svými domnělými činy neustále provinuje. Mezi předposledním a posledním stupněm, kterým je démonizace, existuje jen velmi úzká hranice. Ve stupni démonizace je nepřítel přeměněn v démonický objekt, často jsou mu připisovány zvířecí vlastnosti, a i on sám je stylizován a popisován jako zvíře, respektive tedy démon. Tato jeho podstata se nejčastěji projevuje v páchání zvrácených skutků. Tyto skutky jsou z pravidla trojího typu. Jsou jimi napadání představitelů nejvyšší autority, znesvěcování náboženského řádu a sexuální delikty. Především posledně zmíněné sexuální

delikty a amorální činy se budou nejčastěji objevovat v souvislosti s americkou armádou a americkou společností jako celkem.

Takto pojímaný nepřítel je pro Československo nejtypičtější mezi lety 1948–1953, což je především proto, že obraz nepřítele pomáhá při formování národních celků v mezních situacích, jakou byl právě komunistický převrat v roce 1948. Částečný ústup těchto obrazů je pak dáván do souvislosti především s proměnou dynamiky studené války a uvolněním napjatých vztahu mezi SSSR a USA po smrti Stalina. I přesto jsou Spojené státy americké po celé sledované období hlavní opozicí pro socialistický Sovětský svaz, a tedy i pro jeho satelity, které jeho ideologická stanoviska do značné míry přebírají.

3. Praktická část

V následujících kapitolách rozebereme chronologicky jednotlivé narativy. Abychom mohli posoudit, zda referují o minulosti pravdivě, je každá kapitola uvedena příslušným historickým kontextem.

3.1. Bombardování

Letadla jsou nejpozději od první světové války nedílnou, a dokonce velmi podstatnou, součástí každého vojenského konfliktu. Nejinak tomu bylo v případě druhé světové války. Pro představu bychom mohli uvést bitvu o Británii odehrávající se v průběhu roku 1940 nebo japonský útok na Pearl Harbor roku 1941. Vzhledem k tématu bakalářské práce nás ovšem nezajímají letecké bitvy, ale především letecké bombardování.

Cílem bombardování jsou primárně vojenské objekty, klíčová infrastruktura sloužící k přesunu materiálu a vojáků, popřípadě k přesunu či skladování pohonných hmot a samozřejmě průmyslová centra spjata s válečným průmyslem. Ovšem v důsledku lidských chyb, špatného počasí, popřípadě nekvalitní zaměřovací techniky, často dochází k svržení bomb do míst, která s válkou vůbec nesouvisí. Příkladem může být bombardování pražských

periferií ze 14. února 1945, při němž zemřelo 701 lidí a více než tisícovka civilistů byla zraněna. Pravděpodobně chybou navigace spadlo toho dne zhruba sto šedesát tun trhaviny místo na německé Drážďany na pražské čtvrtě. (Kyncl, 2017, s. 72) Nejedná se o ojedinělý případ, podobných omylů v rámci spojeneckého bombardování Protektorátu Čechy a Morava nalezneme mnoho. Není těžké si představit jaký dopad mělo takové bombardování na civilní obyvatelstvo, když v širokém okolí se nenacházel ani jeden strategický objekt. Toho si byli vědomi i tehdejší politické a armádní špičky. Tak třeba Winston Churchill již 28. března 1945 vydal podnět k zastavení bombardování. Vedla ho k tomu skutečnost, že Německo bylo před zhroucením, a také zkušenost s ničivým bombardování Drážďan z února téhož roku. (Pecka, 1995, s. 17)

Podobných motivů se může velmi snadno chytnout propaganda. Místo přijetí skutečnosti, že podobné operace jsou pro úspěšné vedení války takového rozsahu nezbytné a nelze se při nich dost dobře vyvarovat chyb, vzniká narativ o postranních úmyslech skrytých za bombardování, popřípadě taková událost pomůže vykreslit protivníka jako nelidského barbara. Přesně takový narativ za účelem očernění západních spojenců vytvořila komunistická propaganda.

Dříve než představíme podstatu a vývoj narativu bombardování v rámci mediálního diskurzu západních Čech. Pokusíme se, stručně popsat, jak tyto operace probíhaly na území Čech během druhé světové války.

Již v roce 1940 požaduje domácí odboj bombardování strategických cílů na území protektorátu. (Kyncl, 2017, s. 69) K prvním náletům na naše území však dochází až na podzim 1941 a na jaře následujícího roku. Jejich cílem bylo mimo jiné zničení Škodových závodů v Plzni, kde se soustředila výroba těžké dělostřelecké techniky. Ovšem letecké útoky byly spíše sporadické a vzhledem ke vzdálenosti od fronty a protiletadlové obraně nepřítele také značně riskantní. Největší intenzity nabyly však až v letech 1944–1945, kdy se frontové linie a letecké základny přiblížily natolik, že let nad naše území trval zhruba již jen hodinu. V souvislosti s tím začíná vyjednávání o operačních oblastech letectva spojeneckých vojsk, tak aby se nekryly a nedocházelo k takzvané přátelské střelbě mezi sovětskou armádou a americkou armádou. Rozdělení kopírovalo linii Štětín-Görlitz-Záhřeb-Sarajevo-Prilet-jihní Jugoslávie. Naše území tedy bylo rozděleno od severu k jihu zhruba v polovině. Linie však nebyla striktně dodržována jako později linie demarkační a americké bombardéry operovaly i v oblasti Moravy. (Pecka, 1995, s. 12) Letecké útoky na našem území se soustředily na „zbrojní výrobu (především na plzeňské Škodovy závody, pražskou ČKD ve Vysočanech a

brněnskou Zbrojovku či Baťovy závody ve Zlíně), na takzvané palivové cíle (rafinérie pohonných hmot v Záluží u Mostu, Kolíně, Kralupech nad Vltavou, Neratovicích, Pardubicích a Ostravě) a důležité komunikační uzly (například v Českých Budějovicích, Českých Velenicích, Praze, Plzni, Chebu a Tachově, Přerově či Brně).“ (Kyncl, 2017, s. 69) Při pohledu na tabulku náletů, kterou předkládá Pecka (1995, s. 105–129) je patrné, že intenzita bombardování se neustále zvyšovala s blížícím se koncem války. V roce 1944 provedli spojenci zhruba 80 náletů (pokud nepočítáme shazování letáků, rušících balónů, materiálu a útoky hloubkových stíhačů) a zhruba stejný počet náletů pak provedli od začátku následujícího roku až do konce války, tedy za pouhé čtyři měsíce. V důsledku těchto náletů byla možnost přepravovat materiál po železnici na mnoha úsecích prakticky znemožněna. (Pecka, 1995, s. 25) Na tomto místě je však důležité zmínit, že bombardování protektorátu nebylo jen doménou západních spojenců. Rudá armáda prováděla podobné letecké útoky, a to dokonce ještě v posledních dnech války 8. a 9. května 1945. 8. května byly omylem bombardovány Hrotovice, kde zrovna místní lidé vítali sovětské osvoboditele. Nálety Rudé armády tedy probíhaly déle než ty americké, což bylo ale do jisté míry způsobeno tím, že americká armáda již pár dní stála na demarkační linii, a nevyhnuly se jí ani chyby, při kterých byly ničeny čistě civilní cíle a umírali nevinní lidé. (Kyncl, 2017, s. 72–73) Lze tedy tvrdit, že „základní princip ochrany nevojenských osob před útokem byl na obou stranách [nacistické i spojenecké] dalekosáhle porušen“. (Pecka, 1995, s. 32)

Vzhledem k narativu, který se objevuje v rámci mediálního diskurzu osvobození západních Čech jsou pro nás nejpodstatnější nálety na Škodovy závody, které probíhaly již v letech 1941–1942, ale ty neničivější přišly až s koncem války. Nálet ze 17. dubna 1945 poškodil opravnu tanků a mnoho obytných budov a 25. dubna proběhl poslední, avšak velmi silný, nálet na tehdy již nefunkční Škodovy závody. (Kyncl, 2017, s. 71) Londýnský rozhlas v ten den vysílal zprávu: „Opusťte závod a zůstaňte venku, neboť bombardovací letadla jsou na cestě, aby zaútočili na vaše závody.“ (Pecka, 1995, s. 28) Zůstává ovšem otázkou, kolik dělníků skutečně mělo k této informaci přístup. Především kolem posledního náletu na Plzeň pouhých deset dní před povstáním se točí narativ této kapitoly.

Bombardování se mezi lety 1946 až 1970 objevuje celkem ve 26 člancích. Bombardování je buď jedním z více témat daného článku, kdy slouží k dokreslení povahy amerického osvobození, nebo stojí na začátku velkého budování poválečného Československa jako tragická událost, kterou musel „lid“ překonat. Jedinou výjimkou je článek ze 7. května 1948 s názvem *Když bylo vítězství na dosah ruky: 25. dubna a 5. května*

1945 v Plzni¹, který je ideologicky zabarveným rozborem bombardování. Tento článek je zároveň prvním textem, v němž se nálet na Škodovy závody chápe jako snaha o zničení poválečného průmyslu Československa. Drtivá většina všech článků se zabývá náletem na Škodovy závody a civilní cíle ze 17. a 25. dubna 1945 (21 výskytů). Objevují se ale i nálety na Dobřany (9. května 1952, 5. května 1970), Radčice (9. květen 1952) Klatovy (5. květen 1970) a Cheb (5. květen 1965).

Pokud se zaměříme na výskyt tohoto narativu v čase ukáže se že do roku 1947 se objevuje pouze ve dvou člancích, a to v roce 1946. Zajímavé je že v článku *První chvíle převratu na radnici*² ze dne 5. května má bombardování pozitivní konotaci, což je jediný případ napříč celým zkoumaným obdobím. Píše se zde že bombardování mělo demoralizující účinek na německé jednotky a civilní obyvatelstvo, což vedlo k jejich neochotě razantněji zasahovat proti povstání. To koresponduje s tvrzením historika Jindřicha Pecky (1995, s. 14–15), že v průběhu války obecně panovalo přesvědčení o nutnosti leteckých náletů. Krátce po válce si tedy komunistický tisk tuto představu uchoval.

Mezi lety 1948–1959 se objevuje motiv bombardování celkem 16-krát, jedná se tedy o více než polovinu všech článků. K periodizaci jsem přistoupil zejména z toho důvodu, že všechny články v tomto období mají negativní konotaci. Bombardování je zde popisováno jako „zbytečné“ nebo „úmyslné“ a nálety západních spojenců jsou vykreslovány jako agrese. Zbytečnost bombardování je shledávána především v tom, že proběhlo 10 dní před koncem války a Škodovy závody v této době již nebyly funkční, ať už z důvodu vnitřního rozkladu nebo zhroucení německého válečného průmyslu. Objevují se věty jako: „*Muselo to být? Vždyť je předvečer konce války.*“³; „*Závod byl přece 25. dubna zničen zbytečným bombardováním amerických vzdušných pirátů.*“⁴ Označení „piráti“ nám bude hezky korespondovat s narativem agrese, kdy jsou Američané vnímáni, jako nepřátelé lačnicí po zisku. Komunistický tisk si však vůbec nemyslel, že by se snad mohlo jednat o zbytečné bombardování. Od roku 1948 naopak přichází s jasným vysvětlením. Jednalo se o plán, jak znesnadnit poválečný vývoj Československa. Údajným záměrným ničením průmyslu, a především pak Škodových závodů, chtěli Američané zničit československý průmysl a vytvořit tak z Československa „zaostalou americkou „kolonii“ - „*Rozbitím našich továren*

¹ Když bylo vítězství na dosah ruky: 25. dubna a 5. května 1945 v Plzni. *Pravda*, 7. 5. 1948, s. 1.

² První chvíle převratu na radnici. *Pravda*, 5. 5. 1946, s. 5.

³ Když přijeli do Plzně Američané.... *Pravda*, 9. 5. 1958, s. 3.

⁴ 5. května v plzeňské škodovce. *Pravda*, 8. 5. 1951, s. 3.

*sledují své špinavé kapitalistické zájmy.*⁵; „Zato sledovali američtí imperialisté cíl zbavit nové Československo jeho průmyslového gigantu.“⁶. Podle posledních citací je patrné, že taktikou Američanů bylo především podmanění a zároveň podobnou strategii uplatňovali i na další státy. V rámci druhé světové války tuto taktiku Američané dle dobového tisku uplatňovali na oblasti, které osvobozovali nebo chtěli osvobodit. Podobně se tak měli chovat po druhé světové válce například v Koreji. Nálet jako součást plánu o ovlivnění poválečného vývoj se vyskytuje celkem 9-krát. Ve všech článcích, které mají negativní konotace se objevují hanlivé označení pro samotné západní spojence nebo jejich válečné akce. Jsou to slova typu *imperialisté, kapitalistické zájmy, vzdušní piráti, americké monopoly, barbarské bombardování, američtí mocipáni*. Ačkoliv některé z těchto spojení nemusí být nutně hanlivé, jako třeba „kapitalistické zájmy“ nebo „americké monopoly“, v atmosféře po komunistickém převratu v únoru 1948 jsou pak bezesporu hanlivé, protože komunismus stojí v opozici ke kapitalismu a snaží se proti monopolům brojit.

Je potřeba upozornit, že výskyty tohoto narativu nejsou rovnoměrně rozprostřené po celém zkoumaném období, ale nejvíce se jich objevuje do konce roku 1955 (14 článků). To může být zapříčiněno jednak reflexí Stalinovy vlády na XX. sjezdu KSSS a následným přehodnocením politických stanovisek. Vzhledem k tomu, že v letech 1960–1964 nenajdeme ani jeden výskyt, lze také usuzovat, že tento narativ začíná pomalu z mediálního diskurzu ustupovat a přestává být zajímavý, a naopak se začíná klást důraz na objektivnější popis minulosti, jak uvidíme níže.

Motiv bombardování se do tisku vrací až v roce 1965, a to hned ve čtyřech článcích a poté v jednom článku v roce 1968. Ve všech těchto výskytech se však bombardování nehodnotí. Nepíše se o tom, zda bylo potřebné či nikoliv, popřípadě zda bylo vedeno s postranními úmysly. Komunistický tisk nemá potřebu očerňovat skrze bombardování kolektivní západ, a naopak čím více se blíží pražské jaro roste snaha o objektivní popis posledních dnů války. Objevují se spojení jako „ležela v troskách“ nebo „co zbylo po dubnovém náletu“, neobjevují se však už žádní „imperialisté“, „plány na zotročení“ a podobně. Jediným důvodem, proč se bombardování objevuje, je fakt, že se jednalo o významnou událost konce války, a pokud se autor snaží popsat průběh osvobození nemůže bombardování opomenout.

⁵ Vítězové nad fašismem. *Pravda*, 6. 5. 1950, s. 1.

⁶ Nezapomenutelný den. *Pravda*, 13. 5. 1950, s. 10.

Obrat přichází až v roce 1970, kdy se bombardování objevuje ve třech člancích. Je zde patrná tendence vykreslit americkou armádu jako aktéra, který působí ztráty civilnímu obyvatelstvu, ačkoliv třeba neúmyslně. To je příklad článku z 5. května *Čtyři těžké dny*.⁷ Jedná se o příběh hrudkaře z Králova dvora, kterému „*jeden ze svazků amerických letců „dobře mířenou bombou na železniční most“ v Berouně vymazal rodinný domek s dcerkou, manželkou a matkou*“. Vzhledem k agresi vojsk Varšavské smlouvy v roce 1968 a na ní navazující normalizaci je patrné, že se dobový tisk snaží vykreslovat sovětské vojáky jako ty dobré, a naopak se snaží ukázat kolik ztrát a smutku způsobila americká armáda. I s přihlédnutím k jiným narativům této práce je patrné, že o sovětské armádě se píše jako o pro lidové, dbající na zájmy lidu.

Z výše uvedeného je patrné, že narativ bombardování zaznamenal svůj největší vývoj od roku 1948 do poloviny padesátých let. V této době sloužil především k negativnímu vykreslení americké armády a Západu jako agresorů snažících se podmanit malé svobodné státy a zabránit jim v dalším demokratickém vývoji. Zdůrazňování bombardování průmyslu je pravděpodobně zapříčiněno orientací KSČ na dělníky a těžký průmysl, takže civilní ztráty se sice objevují, ale největšímu prostoru se dostává právě bombardování Škodových závodů. Všechny výskyty jsou za tuto dobu negativní. Poté můžeme sledovat postupné opouštění tohoto narativu až k jeho úplné absenci mezi lety 1960–1964. Od roku 1965 se sice bombardování opět vyskytuje, ale pouze jako událost, která se prostě stala. Vzhledem k tendenci dobového tisku v druhé polovině šedesátých let podávat relativně objektivní popis osvobození, se tématu bombardování nelze vyhnout. Tisk s ním nicméně pracuje neutrálně, jako s neměnnou historickou skutečností, která není předmětem názorového soudu. V roce 1970 pak v návaznosti na konsolidaci společnosti po srpnové okupaci vyvstává mediální potřeba představit sovětské vojáky v „dobrém světle“ a hledají se narativy, které by mohli „dobrou“ Rudou armádu postavit do kontrastu k armádě americké útočící na civilní obyvatelstvo. Nemůžeme ovšem mluvit o návratu tohoto narativu ve stejné podobě jako v padesátých letech. Nemluví se o plánech na podmanění ČSR, což s ohledem na politiku „detenté“ (rozdělením sfér vlivu) není možné a zároveň to není možné z důvodu případné negativní asociace s okupací. Narativ se tak soustředí především na civilní ztráty spojené s bombardováním.

⁷ Čtyři těžké dny. *Pravda*, 5. 5. 1970, s. 3.

3.2. Osvobození

Osvobození Československa na samém konci druhé světové války představuje pro lokální dějiny bezesporu nejdůležitější událost tohoto konfliktu. Není tedy divu, že se jedná o jeden ze základních kamenů mediálního diskurzu ve vztahu k druhé světové válce. Diskurz však prochází v průběhu zkoumaného období proměnami a je zde kladen důraz jednou více na lidové povstání, jindy zase na roli Rudé armády. (Nečasová, 2020, s. 165–166) Není ovšem divu, že na osvobození západních Čech nikdy důraz kladen nebyl a pokud ano tak pouze z toho důvodu, aby se ukázalo, jak „zvrácená“ jeho povaha byla. V tomto kontextu vystupují do popředí tři hlavní aktéři osvobození – domácí odboj, americká armáda a Rudá armáda. Obdobně narativ osvobození má více linií a prochází v průběhu času několika důležitými změnami.

Domácí odbojové skupiny začínají vznikat již v roce 1939. První byla Obrana národa, která se utvořila především z armádních struktur spjatých s bývalým Ministerstvem národní obrany a Hlavního štábu. Dále vzniká Petiční výbor Věrní zůstaneme, Politické ústředí a další. Politicky se od sebe jednotlivé organizace značně odlišovaly, například Petiční výbor věrní zůstaneme sdružoval především levicové nekomunistické intelektuály. I přes tuto ideovou rozrůzněnost došly organizace během roku 1940 k závěru, že je potřeba mít zastřešující orgán, který by sloužil ke koordinaci jednotlivých skupin. Vzniká tak Ústřední velení odboje domácího (ÚVOD), které je však již další rok rozprášeno a jeho další činnost v podstatě znemožněna. Gestapo bylo celkově velmi úspěšné v objevování a ničení odbojových organizací a z tohoto důvodu měl domácí odboj pouze dílčí úspěchy. Toho si byla vědoma také exilová vláda včele s Edvardem Benešem a britská S.O.E (*Special Operations Executive*), jež měla na starosti zahraniční diverzní operace a v jejichž řadách byli i českoslovenští občané. Neefektivnost domácího odboje byla jedním z důvodů proč shozy zbraní směřovaly především k polským odbojovým skupinám. (Kokoška, 2009c, s. 97–112) Změna přichází teprve až se *Smlouvou o přátelství* z roku 1943, kterou uzavřela exilová vláda se Sovětským svazem, a v níž se soustředila na pomoc v boji proti nacistickému Německu a poválečné spojení. V danou dobu se jednalo o pragmatické rozhodnutí, protože se předpokládalo, že Československo bude osvobozeno SSSR, jelikož zatím nebyla otevřena západní fronta. Objevují se, ale i názory, že se jedná o důkaz sílícího vlivu SSSR na Československo (Smetana, 2009c, s. 74–88). Začínají postupně vznikat partyzánské jednotky, jež se cvičily u Kyjeva a měly následně zasáhnout do průběhu

osvobození. Ačkoliv se exiloví představitelé v čele s Heliodorem Píkou snažili tyto jednotky dostat pod své vedení, tak se jim to nepodařilo a museli se spokojit s tím, že budou operovat pouze v sovětské dikci. (Hofman, 2009, s. 89–97) Komunistická strana, která po moskevských jednáních v roce 1944 získala rozhodující postavení, si představovala všelidové povstání, jež by postupně pomocí národních výborů přebíralo kontrolu nad československým územím. To mělo být realizováno především masivním shazováním zbraní ze strany Britů. Jelikož se však gestapu dařilo odhalovat odbojové skupiny a ty tak byly značně roztříštěny a izolovány, rozhodlo se britské vedení upustit od těchto akcí a sdělilo československému vedení, že se v této otázce mají obrátit raději na Sověty. Ti ovšem neměli velký zájem na lidovém „nekontrolovaném“ povstání. Dodávky zbraní tak byly realizovány jen v minimálním měřítku a z představy vzniku podzemní armády nakonec sešlo. (Kokoška, 2009a, s. 160–173)

Kromě Prahy tak mělo povstání především spontánní a manifestační charakter. Ve většině měst byl postup následující: zpráva o kapitulaci Německa, vyvěšování československých vlajek, strhávání německých nápisů a symbolů, manifestace na náměstí, přebírání správy národním výborem, odzbrojování německých jednotek a případná obrana proti snaze Němců zvrátit tento proces. Ve východních částech Čech, a především pak na Moravě, do osvobozování zasáhly partyzánské jednotky. (Kokoška, 2009b, 174–180)

Povstání nejdříve propukají na Moravě a ve východních Čechách. Německá říše si byla vědoma kritické situace a admirál Dönitz se snažil vyjednávat se západními spojenci a místní správou. Německá armáda v Protektorátu má plán na postupný ústup směrem na západ. Situace v týlu však začíná být kritická, jednak z důvodu zničené železniční infrastruktury a jednak kvůli vypuknutí povstání v Praze (5. května 1945) a na dalších místech Protektorátu. Praha je strategicky významným mostem přes Vltavu. V noci ze 6. – 7. května začíná být situace v Praze kritická a město je obklíčeno ze severu, jihu a východu. Je třeba podotknout, že tyto boje pokračují především proto, že americká armáda v tuto chvíli stojí na demarkační linii a do bojů nezasáhne. Povstalcům se nakonec podařilo německou přesilu přemoci. Některé jednotky z východu dostávají rozkaz město obejít, zatímco zbývající jednotky ve městě podepisují dohodu o ukončení bojů a město opouští. V momentě, kdy první sovětské tanky vjíždí do města již prakticky žádné boje neprobíhají, jedná se již pouze o symbolický akt ukončení okupace. (Kokoška, 2009b, s. 174–192)

Americká vojska původně vůbec neměla do osvobozování Československa zasáhnout. Sice 18. dubna obsadí hranice nedaleko Aše a později i další příhraniční oblasti, jejich hlavní

postup měl však směřovat podél československých hranic směrem na Linec. V této oblasti měla být takzvaná Alpská pevnost, kde spojenci očekávali silnou německou obranu. V zákulisí probíhají tlaky na uskutečnění invaze do Československa. Byl to především Winston Churchill, kdo se snažil přesvědčit americké vedení o významu osvobození Československa, které bude mít zásadní dopad na poválečné uspořádání celého regionu. Americký prezident přenechává rozhodnutí na generálovi Eisenhowerovi. Ten se nejdříve zdráhá s odůvodněním, že nechce plýtvat americkými životy pro politické pletichaření. Nakonec ale po předchozích jednání zasílá 4. května telegram, v němž nabízí, že jeho jednotky mohou obsadit levý břeh Vltavy a Labe. Na to velení Rudé armády zasílá zamítavé stanovisko, že americké jednotky se mají držet linie Karlovy Vary – Plzeň – České Budějovice (demarkační linie). (Pecka, 1995, s. 38–40)

Osvobozovací akce v západních Čechách začínají 5. května, kdy dojde k osvobození Domažlic a Klatov. Ve stejný den povstane Plzeň, ačkoliv má zprvu úspěch, nepodaří se jí nakonec donutit německé jednotky ke složení zbraní a po vyjednávání dojde ke kompromisu, kdy se jednotky stáhnou do kasáren a jsou střeženy smíšenými česko-německými hlídkami. V okolí Plzně se nacházejí německé jednotky, které jsou pro město potenciálním ohrožením. Mezitím ustavený národní výbor vysílá spojky k americkým jednotkám směrem na Domažlice a Klatovy. Po několika nezdarech se nakonec jedna spojka dostává do Klatov. Americké velení se nakonec, po ujištění že cesta na Plzeň je volná, rozhodne následující ráno (6. května) zaútočit směrem na Plzeň. V 9 hodin začínají boje uvnitř města, ty nejtvrďší se odehrávaly na Klatovské třídě, Husově náměstí a v Resslově ulici. Německý velitel Majewski je nakonec donucen podepsat kapitulaci. Osvobozování zbytku západních Čech pak probíhalo až do 12. května. (Pecka, 1995, s. 40–47) Ačkoliv po dokončení osvobození Plzně jsou někteří velitelé nakloněni pomoci Praze a jsou vysílány průzkumné jednotky směrem na Prahu (některé z nich dokonce vyjednávají s vůdci pražského povstání), není jim další postup umožněn, především kvůli tvrzení Rudé armády, že operace na osvobození Prahy již započala a mohlo by dojít k promíšení vojsk. Ve skutečnosti jsou sovětské jednotky tou dobou daleko od našeho území. Americké velení se alespoň pokouší přesvědčit německou stranu, aby kapitulovala a k tomuto účelu podnikly výpravu do Velichovek (7.–8. května), jež se snažila Shörnerovy předat kapitulaci německých vojsk. (Pecka, 1995, s. 77–81)

V klíčovém momentě osvobození se americké vedení striktně drželo dohodnutých linií, zatímco Britové a Sověti si byli dobře vědomi symbolického významu osvobození

Prahy. Americké velení preferovalo vojenské zájmy a ty politické nechávalo stranou, Velká Británie a Sovětský svaz byly v politickém smyslu aktivnější. (Pecka, 1995, s. 76)

Ačkoliv se Sovětský svaz všemožně snažil o to, aby to byl pouze on, kdo osvobodí hlavní město Československa a výslovně odmítal jakoukoliv pomoc bojující Praze ze strany americké armády, tak právě kolem této „nepomoci“ byla následně vystavena jedna z hlavních linií narativu o osvobození Československa. Stejně jako kolem osvobození Prahy se utvořil narativ o heroické pomoci Rudé armády, která – jak jsme viděli výše – neměla zásadní vliv na jeho průběh.

Při zkoumání narativu o osvobození Československa vycházíme z výběru celkem 28 článků. Stejně jako v ostatních kapitolách této práce se i zde narativ osvobození nejčastěji objevuje společně s ostatními narativy. Z celkového množství se jedná o 21 výskytů. Jednotlivé narativy se tak o sebe navzájem opírají a doplňují. Nejčastější spolu-výskyt je s narativem „tíha bojů“, kdy v některých člancích spolu tyto narativy téměř splývají. Nejzřetelněji je to patrné u článku ze dne 9. května 1947: „*Do Prahy jsme měli 250 km. Československo oddělují od Německa vysoké hory. V té době byla v Plzni, 80 km od Prahy, americká vojska. Z Plzně do Prahy vedou rovné silnice.*“.⁸ Dochází zde tedy k promíšení obtížného postupu Rudé armády v průběhu války s pomocí při povstání.

Narativ osvobození nabývá dvou podob, které se zabývají odlišnými událostmi. První je pomoc pražskému povstání. Z důvodu tématu bakalářské práce se budeme zabývat pouze články, které tematizují osvobození Prahy v souvislosti s americkou armádou. Druhou podobou je samotné osvobození Plzně a západních Čech. Celkově se osvobození Prahy tematizuje napříč zkoumaným obdobím v 17 člancích a tato podoba narativu má naprostou dominanci.

Rok po osvobození se objevuje článek, ve kterém se osvobození Československa vnímá jako společné úsilí Američanů a Sovětů – „Rudá armáda pomohla Praze, jako USA Plzni“.⁹ Ovšem již následující rok, tedy ještě před komunistickým převratem, dochází k pochybnostem o tom, proč USA nepomohlo Praze. Tento výskyt se objevuje v prvním citovaném článku.

Mezi lety 1948–1960 se objevuje 13 výskytů, tedy téměř polovina, a pokud bychom toto časové období rozšířili až do roku 1965 jednalo by se o rovných 16 výskytů. Takovéto

⁸ Legendární pochod. *Pravda*, 9. 5. 1947, s. 3.

⁹ Prací a obětavostí udržíme svobodu národa. *Pravda* 7. 5. 1945, s. 1.

rozdělení si můžeme dovolit z důvodu kontinuity daného narativu, jehož základní linie zůstávají prakticky nezměněné. Ačkoliv je tato neměnnost patrná nemůžeme přehlédnout, že největší frekvence četnosti je mezi lety 1948–1953. Opět je nejpravděpodobnější příčinou politicko-spoločenská proměna po Stalinově smrti a s tím spojené přehodnocení vztahu vůči USA. (viz. Nečasová, 2020, s. 209)

Ústřední roly sice hraje především samotná „nepomoc“ ze strany americké armády, ale značný důraz je kladen i na neumožnění pomoci ze strany dobrovolníku ze západních Čech. Celkově se jedná o 5 výskytů. Téměř vždy je explicitně pojmenováno americké velení, jako činitel, který daný zákaz vydal – „jistě potvrdíte, jak se Vám svírali pěsti, když americký velitel nedovolil odjezd českých jednotek na pomoc“.¹⁰ Tato linie narativu se naposledy vyskytuje v roce 1958.

Samotná „nepomoc“ se vyskytuje v 10 případech. Tyto výskyty mají různorodou podobu. Najdeme zde pouhá zvolání, kdy se náhodný kolemjdoucí v meziřeči svěří sovětskému tankistovi, že očekával pomoc od Američanů,¹¹ ale i podrobnější popisy ustavování podoby demarkační linie. Jako důvod nepomoci je většinou uváděna únava amerických vojáků, která je ale chápána jako výmluva a nezřídka kdy je v článku uvedena zmínka, jak odpočívají, popřípadě nevelká bojová vyčízenost v průběhu války, celkově jsou popisováni jako zahálčiví – „že prý to jako nejde, dohody, demarkační linie, únava a všechno možné v tom překáží“.¹² Tato ukázka nás vede k druhému důvodu, jímž je úzkostlivé dodržování demarkační linie. Dochází zde i k vnitřnímu rozporu mezi jednotlivými narativy, a to především proto, že postup západních armád je chápán jako postup kolonizační, podmaňující, ale zároveň je jim vyčítáno nepřekročení demarkační linie. Nejnázornějším příkladem je článek ze 7. května 1948 – „Prý existovala demarkační čára – tvrdí reakce – kterou se americká armáda neodvažovala překročit. Tehdy šlo o záchranu pražského lidu o akt pomoci a humánnosti, pro který v civilisovaném světě žádné demarkační čáry neexistují.“¹³ Zároveň si na této ukázce můžeme všimnout, jak jsou Spojené státy americké implicitně pojímány jako nemorální a barbarský národ. „Nepomoc“ je v některých člancích také chápána jako snaha o potlačení revolučního charakteru pražského povstání – „Záměrně

¹⁰ Jak to bylo: Vzpomínky na osvobození Plzně. *Pravda* 8. 5. 1948, s. 3.

¹¹ Jak nás osvobodily. *Pravda* 9. 5. 1948, s. 3.

¹² Cesta svobody. *Pravda*. 9. 5. 1952, s.6.

¹³ Spekulanti s osvobozením. *Pravda*, 7. 5. 1948, s.2.

čekali na vykrvácení revolučních sil, aby pak snáze dosáhli svého záměru.“¹⁴ Za povšimnutí také stojí zmínka o cestě americké kolony do Velichovek, která měla generálové Schörnerovy předat kapitulaci německých vojsk. Článek, ve kterém se tato zmínka objevuje, odkazuje na výstavu, která odhaluje zločiny americké armády a samotná cesta je vykreslována jako vyjednávání o odchodu „statisíců hord esesáckých zločinců na západ“.¹⁵ Ve většině článků se americká vojska vyskytují společně s Rudou armádou. V těchto případech je vždy kladen důraz na jejich vzájemnou dichotomizaci. Americká armáda je vykreslována jako zahálčivá, neochotná, držící se nesmyslných pravidel, zatímco Rudá armáda je obětavá, „prolidová“, snažící se pomoci. Stejně tuto dichotomii můžeme sledovat u pojmenování obou armád. Americké armádě je často dáváno přívlastko okupantská, zatímco pro Rudou armádu se postupně vžije spojení „Rudá armáda osvoboditelka.

Osvobození Plzně je sice námětem mnoha článků, ovšem buď se v něm USA vůbec neobjevují, anebo je jejich role marginalizována a důraz je kladen spíše na poválečnou správu. Marginalizace je docílena především konstatováním, že přijeli již do osvobozeného města – „Nenarazili samozřejmě na odpor. Jen několik fanatických esesáků a gestapáků, kteří bránili svou vlastní kůži...“¹⁶, „I když přicházela [americká armáda] v době, kdy již byla Plzeň plně osvobozená, byla zárukou proti hrozícímu nebezpečí ze strany wehrmachtu“.¹⁷

Poslední ukázka, která je z roku 1965, dokládá, že určité rysy tohoto narativu se udrželi do poloviny šedesátých let. Je ale patrné, že směrem k blížícímu se pražskému jaru, dochází k jeho posunům a americkým vojskům je uznána, alespoň role záruky, že wehrmacht, který v té době ještě operoval na území západních Čech, nezíská nad městem opětovně kontrolu. Zároveň je tento článek doplněn fotografiemi příjezdu Američanů do Plzně, což bylo do této doby nemyslitelné. Tyto fotografie však neukazují radostné vítání amerických vojáků, ale ukazují americkou techniku s popisem „na plzeňské náměstí přijeli první jednotky americké armády“. I když jsou tyto fotografie neutrální, je to i tak značný posun oproti předchozímu období.

Naprostý obrat tohoto narativu přichází až v roce 1968, kdy se objevují čtyři výskyty. V těchto výskytech dochází k očištění role spojeneckých vojsk a jejich tématem je jak Plzeň, tak Praha. Některé články dokonce pocházejí od tehdejších historiků, kteří se pokoušejí

¹⁴ Z celého srdce děkujeme těm, kdož nám před osmi lety přinesli svobodu – hrdinnému sovětskému lidu a jeho vítězné armády. *Pravda*, 8. 5. 1953, s.1

¹⁵ Doklady o hanebné úloze a činnosti Američanů v našem kraji. *Pravda*, 9. 5. 1952, s.2.

¹⁶ Když přijeli do Plzně Američané.... *Pravda*, 9. 5. 1958, s.3.

¹⁷ To bylo přesně 6. května 1945. *Pravda*, 7. 5. 1965, s.3.

objektivně popsat průběh povstání. Explicitně je formulováno, že práce propagandy v minulých letech byla chybná – „*Jestliže v uplynulých letech se propaganda mylně domnívala, že fakt osvobození západních Čech Američany a Belgičany je možno potlačit...*“.¹⁸ Zároveň se otevřeně zmiňuje, že to nebyli Američané, kdo nechtěl pomoc Praze, ale že se jednalo o přímou žádost Rudé armády – „*mluví o protestu sovětského velení v noci ze 4. na 5. květen proti postupu amerických vojsk do Prahy a zdůvodňuje jej vojenskou situací v důsledku soustředění sovětských vojsk u Drážďan,...*“.¹⁹ Dále je v článku uvedeno i vyjádření Smrkovského, komunistického politika a jedné z nejvýraznějších postav pražského jara, který tvrdí, že sice někteří vítali možnou pomoc, ale on si byl vědom, že by to mohlo mít negativní politické konotace. Američané jsou vnímáni jako osvoboditelé. Dichotomie patrná v předchozím období mizí, a naopak se objevují tendence připsat „historické zásluhy“ jak Američanům, tak Sovětům – „*přece nikdo neubírá velké zásluhy Rudé armády na ostatním území naší republiky*“.²⁰ Tedy opět se zde setkáváme s tendencemi objektivního popisu minulosti.

V následujícím roce, kdy bylo Československo již okupováno vojsky Varšavské smlouvy, se objevují dva výskyty, které však nepojednávají o osvobození Prahy ani Plzně. V prvním případě se jedná o příběh z Postřekova, kde americký velitel odmítne pomoc místním chlapcům.²¹ Po odmítnutí amerického velitele, který měl rozkazy nepostupovat dále, chlapci zformují skupinu pod vedením jakéhosi Václava Paclíka, který utekl z koncentračního tábora, a snaží se zjistit postavení německých jednotek, ale jsou chyceni a umučeni. Může se jednat o postupné oprašování linie narativu, zaměřující se na neochotu Američanů pomoci, ti však nejsou implicitně vykresleni, jako přímý důsledek jejich smrti. Druhý výskyt je popisem uctění památky těm, kteří se zasloužili o osvobození.²² Zajímavé je, že se zde vyvěšovaly vlajky a hrály hymny všech členů protihitlerovské koalice a zároveň se jasně deklaruje, že příjezd Američanů a vystoupení místního odboje ukončil dlouhá léta útlaku. Můžeme zde tedy vidět určitou setrvačnost tendencí objevujících se v průběhu pražského jara.

Pro rok 1970 máme čtyři výskyty, ve kterých dochází k renesanci některých prvků narativu objevujících se do roku 1965. V jednom z nich se píše, jak trampové chtěli pomoci

¹⁸ Jaro které přineslo mír. *Pravda*, 9. 5. 1968 s.1.

¹⁹ Americká armáda v západních Čechách. *Pravda*, 9. 5. 1968, s.4

²⁰ Opět kvetou šeříky. *Pravda* 5. 5. 1968, s. 2.

²¹ Vzpomínky na postřekovské chlapce. *Pravda*, 6. 5. 1969, s. 4.

²² Oslava památného výročí. *Pravda*, 6. 5. 1969, s. 1.

Praze, ovšem generál Patton to zakázal a oni tak šli čistit pohraničí.²³ I když se ve článku objevují i Rudé gardy, je zajímavé, že je citováno z trampské knihy – vydané rok předtím – jelikož trampové jsou spojeni především s americkou kulturou. Dá se tedy předpokládat, že vydání knihy bylo dozvukem pražského jara a její citace v následujícím roce – v období počínající normalizace – je zapříčiněno nerozpoznáním její možné ideologické závadnosti. V dalším článku je pak jasně deklarováno, že Plzeň byla při americkém příchodu již dobytá a oni byli pouhým symbolem, který se však o osvobození nikterak nezasloužil.²⁴ Objevuje se i snaha o vysvětlení odmítavého stanoviska Rudé armády k nabídce Američanů postupovat na Prahu.²⁵ Za povšimnutí jistě stojí i vývoj demarkační linie v rámci tohoto narativu a širěji v rámci celého mediálního diskurzu. Nejdříve je demarkační linie chimérická, nedůležitá, či vymyšlená (viz. pozn. 6). Ačkoliv se některé motivy v roce 1970 navracejí, nedochází již k tak vyhocené dichotomizaci, jež byla patrná především v první polovině padesátých let. S přihlédnutím k dalším článkům je patrná snaha ukázat Rudou armádu, jako přinášející mír zemi, kterou osvobozuje, což samozřejmě souvisí i s počínající normalizací, která se snaží vykreslit sovětské vojáky, kteří obsadili Československo v roce 1968, v lepším světle.

V rámci narativu osvobození se již od roku 1947 objevuje zpochybňování role americké armády. V období mezi lety 1948 a 1965 (největší intenzita do roku 1953) se pak narativ soustředí především na osvobození Prahy, kdy je americké armádě vytýkána především neochota pomoci a zakázání pomoci místních povstalců. Pokud se objevuje téma osvobozování Plzně, tak především jako lidové povstání řízené komunistickým národním výborem. Američtí vojáci se objevují minimálně a jejich role je marginalizována. V roce 1968 se objevují články snažící se objektivně popsat průběh osvobozování a Američanům je přiznán historický význam, včetně vysvětlení, proč nemohli (nesměli) pomoci bojující Praze. V roce 1970 pak dochází k opětovné renesanci některých prvků narativu z období 1948–1965, jedná se především o marginalizaci podílu při osvobozování Plzně. Nedochází zde již k tak vyhocené dichotomizaci a důraz je kladen na vykreslení sovětské armády jako nositele míru a svobody.

²³ V řadách revolučních bojovníků. *Pravda*, 8. 5. 1970, s. 7.

²⁴ Vždy věrně a pevně se Sovětským svazem. *Pravda*, 9. 5. 1970, s. 1-2.

²⁵ Cestou Pražské operace. *Pravda: Příloha Pravdy*, 9. 5. 1970, s. 2.

3.3. Agresor

Celé území tehdejšího Československa měla na konci druhé světové války původně osvobodit Rudá armáda, ale jak jsme mohli vidět v kapitole *Osvobození*, okolnosti zapříčinily, že téměř celé západní Čechy nakonec osvobodila armáda americká a pokud by se nesetkala se striktním odmítnutím sovětského velení osvobodila by pravděpodobně i Prahu. Tato skutečnost zapříčinila, že komunistický režim se s touto událostí musel nějakým způsobem vyrovnat. V sovětském diskurzu byli Američané vnímáni jako antagonisté sovětského zřízení, a tedy i jeho úhlavní nepřátelé. Poválečné a později komunistické Československo tuto dichotomii převzalo a Američané se tak stávají i „našimi“ úhlavními nepřáteli.

Akteři procesu vyjednávání podoby politického zřízení v poválečném Československu byli částečně čeští politici, ústřední roli pak hrála komunistická strana. To nám může napovědět, že do tohoto procesu značně zasahoval i Sovětský svaz, jehož záměrem bylo především zajištění vlastní poválečné bezpečnosti. Toho chtěl docílit roztržštěním sousedních států tak, aby nebyly schopné vytvořit jakoukoliv silnou koalici. Vládu v těchto státech měla tvořit národní fronta ideálně v čele s místní komunistickou stranou. Složení vlád těchto států, však nechtěli Sověti nechat v náhodě a aktivně zasahovali do jejich personálního obsazování, což bylo nejvíce patrné v Polsku a Maďarsku. Československo bylo v tomto ohledu výjimkou. V jeho případě byla tendence usilovat o co nejsilnější stát, s co nejdělsí společnou hranicí, který by se následně stal baštou sovětského vlivu ve střední Evropě. Tato výjimečnost byla zapříčiněna *Smlouvou o přátelství* z roku 1943 a náladami ve společnosti, které byly v důsledku historické reminiscence mnichovské dohody značně prokomunistické. Zároveň se Sovětský svaz spoléhal na komunistickou stranu, která se měla stát významným tuzemským činitelem, jenž dokáže Československo nasměrovat k východu. Ačkoliv se SSSR stylizovalo do role spojence budoucího osvobozeného státu, jednalo vůči němu značně agresivně, což je patrné především na procesu odtrhávání Podkarpatské Rusi za pomoci složek NKVD. (Smetana, 2009d, s. 8–22)

Od konference Tolstoj (1944) v Moskvě se otevřeně mluvilo o sférách vlivu mezi velmocemi, jež byly navrženy sovětskou stranou. Američané nejdříve s vytvořením jakýchkoliv sfér nesouhlasili, ale nakonec usoudili, že těmto sférám nejsou schopni zabránit a museli je akceptovat. Panují čím dál tím větší obavy, že Československo ztratí svou

nezávislost a stane se závislým na Sovětském svazu. Pro západní velmoci se stává barometrem, zda lze Sovětům věřit a zda se rozdílné světy západu a východu mohou domluvit. Britové v čele s Churchillem jsou si dobře vědomi rizik a snaží se, aby Československo nezůstalo pouze ve sféře východu, pomocí snah o vybudování nového letectva, obnovením předválečné hospodářské spolupráce a zaujmutím vedoucí kulturní pozice. Američané se do tohoto snažení nezapojují a politické uspořádání poválečné střední Evropy je tématem především pro Británii a Sovětský svaz. To koresponduje i s neochotou amerického velení zasáhnout do osvobození Československa, do čehož ho tlačil především Winston Churchill. Obecně politika USA na okupovaných územích byla, co nejméně zasahovat do civilní správy dobytého území, nedosazovat do správy vlastní lidi a co nejdříve své vojáky stáhnout. (Smetana, 2009a, s. 59-70)

Americkým diplomatům byl ze strany Sovětů znemožněn příjezd do Košic, kde se ustavovala nová vláda a oni tak nemohli projednat se svými protějšky, jak bude okupované území dočasně řízeno. Sovětský svaz naopak tuto otázku projednal již v roce 1944 a uzavřel s Československem smlouvu, která tyto záležitosti upravovala. Eisenhower se nakonec vzhledem ke skutečnosti, že se jedná o území spojence rozhodl k jakémusi podvojnému systému. Československým úřadům bylo umožněno obnovit činnost, ale americká armáda si ponechala pravomoc udílet těmto úřadům pokyny podle aktuální situace. Vedle sebe tedy koexistovaly jednak národní výbory a správní komise, ale také síť AMGOTů (*Allied Military Government of Occupied Territories*). Tato síť, kromě správní činnosti, poskytla místnímu kraji významnou hospodářskou pomoc, která zahrnovala půjčení nákladních aut a pohonných hmot pro nadcházející žně a zároveň se podílela na opravách mostů a komunikací, dodávek léčiv a podobně. Největší nelibost proti svému počínání zaznamenala v pohraničních oblastech, kde předávala správu nad osvobozenými obcemi do rukou zkušených místních obyvatel, kteří však byli většinou bývalými nacisty. Hubert Ripka, tehdejší ministr zahraničního obchodu, popisuje ve svém dopise z 4. června 1945 paradoxní situaci. Píše, že Rudá armáda žije z půdy a pokud by to tak pokračovalo nic v Československu nezbude, zatímco Američané mají všeho dost, ale lidé je nemají rádi, protože brání Němce, a tak by lidé osvobození Rudou armádou chtěli být osvobozeni Američany a naopak. Tento problém vede vládu 21. června 1945 k zaslání memoranda s požadavky na správní suverenitu a vlastní ochranu hranic a zároveň je ze strany Beneše vyslovena představa o synchronním odchodu armád. Synchronnost je důležitá především z toho důvodu, že panují obavy, že pokud by se stáhla pouze americká armáda mohlo by být

následně složité s Rudou armádou vyjednat její odchod. Beneš tak tajně požaduje po americké diplomacii, aby tlačila na Sovětský svaz, jelikož domácí komunisté by jejich odchod nemuseli podpořit. Obě armády se nakonec z našeho území do konce roku 1945 stáhnou a zůstane zde jen malé množství likvidačních jednotek. (Pecka, 1995, s. 62–67)

Ačkoliv poválečné uspořádání Československa do značné míry určovaly světové velmoci, tak i tuzemští politici se na něm do značné míry podíleli. I když čím dál tím silnější komunistická strana de facto vykonávala představy Sovětského svazu. Již v prvních letech války si je Beneš vědom nutných radikálních proměn na poli hospodářském, sociálním a politickém. Uvažuje nad znárodněním některých klíčových hospodářských oblastí (doprava, těžký průmysl apod.) a také na vytvoření široké národní fronty, která by zabránila oslabování státu vnitropolitickými boji. Beneš v roce 1943 navštíví Moskvu, kde akceptuje samostatnou KSČ a přislíbí jí účast v poválečné vládě. Od té doby její vliv neustále sílí, což se projeví při moskevských jednáních na jaře 1945, kde je vyjednáována podoba programu poválečné vlády. Komunistům se zde podaří prosadit podobu Národní fronty, ze které jsou vyřazeny některé předmnichovské strany (např. agrární strana), jež byly jejich politickými konkurenty. Komunisté jsou na jednání nejlépe připraveni a předkládají nejkvalitněji připravený návrh, který je následně téměř bez větších změn přijat. Jeho nejdůležitějšími body byly: budování armády po vzoru SSSR s využitím sovětských poradců, hlavní orientace zahraniční politiky v duchu slovanského přátelství s důrazem na přátelství se SSSR, vznik národních výborů, implicitně obsažený odsun Němců a Maďarů, mimořádné lidové soudy a pozemková reforma. Nalezneme zde tedy pasáže, kde se popisuje součinnost Československa a SSSR na poli vojenském, politickém, hospodářském, a dokonce i kulturním, kdy cizím jazykem na školách měla být ruština, mělo být cenzurováno vše protisovětské a měl být zřízen nový studijní obor na vysokých školách vyučující o SSSR. V té době byl již komunistický vliv tak velký, že si kupodivu všichni ulevili, že se nejedná o přímou sovětizaci Československa. Dalším tématem vyjednávání byly posty ve vládě, které byly nakonec rozděleny mezi čtrnáct Čechů a šest Slováků. Premiérem se stal Zdeněk Fierlinger, který byl sice sociální demokrat, ovšem měl silné vazby na komunistickou stranu, což se projevovalo jednak v jeho činnosti v Moskvě během druhé světové války, ale především poté v prvních poválečných letech. Komunisté pro sebe požadovali ministerstvo vnitra, informací a zemědělství, jež bylo vzhledem k plánované pozemkové reformě velmi důležité. Pět ministerstev také připadlo členům exilové vlády. Vítězem těchto moskevských jednání, jež vyústily v Košický vládní program (5. dubna 1945), se stala jednoznačně

komunistická strana. Svou politickou chytrostí a připraveností si dokázala získat přímo či nepřímo klíčové posty ve vládě, vypořádat se s politickými konkurenty a připravit si tak výhodnou půdu pro poválečné působení, což následně vedlo ke komunistickému převratu v únoru 1948. S politickými protivníky, se kterými se nemohli vypořádat v rámci moskevských jednání, se komunisté vypořádali uvnitř jednotlivých národních výborů, ve kterých měli často převahu. (Smetana, 2009b, s. 33–58) Vzhledem k výše zmíněnému je patrné, k čemuž se přiklání i Pecka (1995, s.68), že posun demarkační čáry na úroveň Labe – Vltava by nedokázal změnit poválečné směřování Československa, jelikož o tom bylo rozhodnuto během moskevských jednání o měsíc dříve, než začalo osvobozování území Čech. Z výše zmíněného je tedy patrné, že do podoby poválečného uspořádání zasahovali především Sověti a pokud se o ně pokoušeli západní mocnosti, tak to byla především Velká Británie, která si byla vědoma sílícího vlivu Sovětského svazu ve střední Evropě.

Celkově jsem u narativu agresora pracoval se 37 články, v nichž se tematizuje role americké armády na našem území a v průběhu konfliktu, popřípadě články tematizují osvobození či průběh války a charakter Spojených států amerických je vykreslován prostřednictvím jiných událostí. Největší koncentraci výskytů můžeme opět sledovat od roku 1948 do poloviny padesátých let, přičemž svého vrcholu dosáhla v roce 1952 (7 výskytů). Toto období by mohlo být rozšířeno až do roku 1965, kdy opět základní linie zůstávají prakticky stejné a proměňuje se především míra agresivity se kterou jsou popisováni. Celkem by se poté jednalo o 30 článků. Před tímto obdobím a po něm můžeme sledovat spíše jednotky výskytů v rámci jednotlivých let.

Ačkoliv je sledované periodikum z pravidla do roku 1948 smířlivé a snaží se vidět, jak zásluhy západních spojenců, tak Sovětského svazu, tak již v roce 1946 můžeme pozorovat poukazy na nebezpečí světové reakce, která podněcuje k další válce.²⁶ Ještě zde sice není jasné propojení reakce a USA jako hlavního nepřítele míru, jak uvidíme v následujících letech, ale demokratické státy v čele se Sovětským svazem jsou již stylizovány jako protipól této války chtivé reakce.

S nástupem komunistického režimu v roce 1948 je USA pasováno, po vzoru sovětského diskurzu, na úhlavního nepřítele státu. Amerika se stává přímým protějškem socialistického zřízení a zároveň všichni vnitřní nepřátelé režimu jsou na ni napojeni. (viz. Nečasová, 2020, s. 161) V námi sledovaném periodiku se toto napojení objevuje v článku

²⁶ Den vítězství. *Pravda*, 9. 5. 1946, s. 1.

ze dne 13. května 1950 – „byli to oni, kteří nám tu zanechali špiony, zrádce a sabotéry“.²⁷ Toto napojení se však v člancích týkajících se osvobození vyskytuje zřídka, a to především z toho důvodu, že hlavní pozornost je věnována samotným Spojeným státům, popřípadě nespécifikovaným reakčním živlům, mezi nimiž je ale prakticky rovnítko.

Největší důraz je v rámci tohoto narativu věnován snahám o podrobení (11 výskytů). Spojené státy měly podle dobových článků plán na ovládnutí Československa a zároveň tyto plány měly i na všech územích, které osvobodily. Tyto „choutky“ u nich přetrvávaly a objevují se i v následujících konfliktech jako byla válka v Koreji (1950-1953). Nejčastěji je narativ vystavěn jako snaha o kolonizaci menších národů, popřípadě udržení kapitalistického zřízení proti vůli lidu a jejich využití pro kapitalistické účely, což je především zisk a jeho následné využití v připravovaných konfliktech – „...řáděním amerických imperialistických jednotek, které v roce 1945 přišli do našeho kraje s úkolem otrokářů a hlídačů našeho lidu. Kořist, na kterou si tehdy američtí imperialisté brousili zuby...“²⁸, „...v zemích kam vstoupili američtí vojáci. Tam se snažili západní imperialisté stůj co stůj udržet prohnílý kapitalistický systém“.²⁹ Pokud článek pojednává o „prohnílém západním kapitálu“, je do opozice vždy stavěn Sovětský svaz jako morální imperativ, který tyto choutky ze své bytostné podstaty nemá a naopak stojí na straně míru, přátelství a vzájemné spolupráce. Podle této logiky měla poválečná republika vděčit za svobodné určení svého směřování právě Sovětskému svazu, zatímco Spojené státy vždy usilovaly pouze o návrat k nemorálnímu kapitalistickému zřízení. Zotročení mělo být dosaženo naprostým rozvratem domácího hospodářství, což je často spojeno s narativem bombardování. Zároveň v liminální podobě bylo toto zotročování možné pozorovat na jednání americké armády po osvobození západních Čech. To se v našem narativu vyznačuje především rozkazováním, zabavováním zbraní a dosazováním bývalých nacistů do samosprávy – „po příchodu amerických jednotek jste se musili po 15. hod. uchýlit do svých příbytků ... potvrdíte, že jste až do příchodu Američanů volně a svobodně drželi dobytými zbraněmi obsazená stanoviště ... americká MP [Military Police Corps] v německých osadách povolala staré nacisty do obecních správ a jak vše, co bylo socialistického, ji dráždilo k odvetným opatřením“³⁰

Dále se v rámci narativu objevují Američané a širěji celý Západ jako podněcovatel války (8 výskytů). Jednak jsou vnímáni, jako ti, kteří podnítli již druhou světovou válku,

²⁷ Plzeň vyjádřila svůj vděk Sovětské armádě. *Pravda*, 13. 5. 1950, s. 3.

²⁸ Důkaz o lupičských záměrech americké armády r. 1945 v našem kraji. *Pravda*, 6. 5. 1952, s. 3.

²⁹ Americký imperialismus – úhlavní nepřítel míru a pokroku. *Pravda*, 8. 5. 1953, s. 2.

³⁰ Jak to bylo! Vzpomínky na osvobození Plzně. *Pravda*, 8. 5. 1948, s. 3.

jak jsme mohli sledovat již v roce 1946, ale především se neustále připravují na válku novou za naší západní hranicí „za kterou američtí imperialisté formují nové nacistické divize“.³¹ Do roku 1953 je typické propojení Spojených států s fašismem. Určité náznaky tohoto propojení jsme mohli sledovat již v dosazování bývalých nacistů do samospráv. Dochází jednak k promíšení kapitalismu a fašismu, kdy se jejich hranice stírají a jsou chápány jako víceméně totožné ideologie. Objevují se i představy, že německý nacismus byl nejagresivnější formou kapitalismu. Opět narážíme na dichotomizaci mezi komunismem a kapitalismem, respektive mezi Sovětským svazem a Spojenými státy, kdy kapitalistická Amerika implikuje válku, zatím co socialistický Sovětský svaz představuje mír. Po roce 1953 se propojení USA a fašismu vytrácí především z důvodu proměny vztahu Sovětského svazu ke svému protějšku. (Nečasová, 2020: 209) Fašistické nebezpečí na naší západní hranici je posléze (šedesátá léta) nahrazeno obavami z militaristického západního Německa, které je podporováno západními mocnostmi – „Imperialisté západních mocností také dnes, stejně jako v předvečer druhé světové války obnovují v západním Německu militarismus“.³²

Za povšimnutí stojí dva články, které nám poskytují vhled do toho, jak byla tehdejší americká armáda vykreslována. Můžeme v nich najít prvky demonizace, jak je definuje ve své práci Nečasová (2020, s. 36), což se projevuje především pácháním zločinů a sexuálními delikty, které nejsou chápány jako ojedinělé deviantní jednání, ale jako jejich bytostná podstata. V článku *Dvě armády*³³ jsou popisovány krádeže, vytloukání oken pomeranči či dokonce znásilnění devítiletého chlapce ve Volduchách. Tyto činy byly potrestány pouhým přeložením pachatele do blízkých Rokycan. Do kontrastu k těmto činům je předkládána Rudá armáda, jejíž členové měli úctu k majetku a hráli si s dětmi. Kromě demonizace zde můžeme opět sledovat i dichotomizaci. Druhý článkem je *Alkohol a prostitutky – válečná „sláva“ US army*³⁴, jehož název mluví sám za sebe. Popisuje se v něm, jak se američtí vojáci oddávali alkoholu a jídlu, zatímco Češi neměli co do pusy a jak spali s fašistkami, které posléze bránili před potrestáním. Tyto jejich praktiky muselo zakázat až velení, jelikož se začaly šířit choroby. Nezakázali je tedy proto, že by se jednalo o nemorální jednání, ale ryze z praktického důvodu. K článku je připojena statistika alkoholismu v USA, jež má podtrhnout obraz americké společnosti potřísněné „hnilobou rozkládajícího se kapitalismu“.

³¹ Až půjde naše armáda.... *Pravda*, 6. 5. 1952, s. 2.

³² Maršál Sovětského svazu K. Rokossovskij k 18. výročí vítězství nad fašismem. *Pravda*, 8. 5. 1963, s. 2.

³³ Dvě armády. *Pravda*, 8. 5. 1953, s. 2.

³⁴ Alkohol a prostitutky – válečná „sláva“ US army. *Pravda*, 6. 5. 1952.

Opět je pro kontrast zmíněna Rudá armáda, která si „prošla peklem“, a přesto si zachovala kázeň.

Od začátku šedesátých let se narativ zaměřuje především na hrozbu západního Německa a mnichovskou dohodu (1938). Ta je vnímána jako zrada západu a domácí buržoazie – „*Nikdy nezapomeneme, že v pohnutých dnech mnichovské zrady, kdy vládnoucí buržoazie a západní velmoci obětovaly svobodu a celistvost republiky...*“.³⁵ V roce 1968 máme pouze dva výskyty, kde je role americké armády popisována především ve vztahu k samotnému osvobození a následná správa osvobozeného území se netématizuje. Je jim přiznána zásadní role při osvobození (viz. kap. *Osvobození*) a jen okrajově se připouští, že již tehdy mohly hrát roli i faktory politické.³⁶ V článku *Americká armáda v západních Čechách*³⁷ Smrkovský připouští politické nebezpečí osvobození Američany. Z toho plyne, že i když jsou západní spojenci v čele s USA vnímáni jako pozitivní aktéři osvobození, přetrvává v malé míře představa politického nebezpečí, které z jejich působení mohla v budoucnosti plynout.

V roce 1969 (1 výskyt) je kladen důraz především na plzeňské povstání a Američané se objevují až v samotném závěru článku³⁸, kdy jsou stále vnímáni jako záruka bezpečí před návratem wehrmachtu, ale před revoluční národní výbor vyvstaly v důsledku toho nové složité úkoly, které se ale dále netématizují. Tendence pražského jara tak zatím nejsou plně usměrněny počínající normalizací. Toto meziobdobí podtrhují i připojené fotografie, na nichž představitelé Rudé armády vyznamenávají v Plzni vojáky té americké. Američanům je zatím ponechána jejich kladná role, ale již implicitně je ve fotografiích obsažena dominance Sovětů.

V roce 1970 máme celkem tři výskyty. Pokračuje linie narativu zaměřující se na politické nebezpečí ze strany Spojených států – „*Velmi vážné nebezpečí pro politický vývoj Plzeňska mohl mít příchod a pobyt amerických jednotek...*“³⁹, „*Navíc šlo o politickou otázku...*“.⁴⁰ Američanům je opět vyčítáno ničení majetku, který byl sice po Němcích, ale ti jej během války přece ukradli Čechům.⁴¹ V opozici k nim stojí Sověti, kteří se dělili o jídlo

³⁵ Pozdravné poselství sovětskému lidu při příležitosti 20. výročí osvobození Československa. *Pravda*, 9. 5. 1965, s. 2.

³⁶ Opět kvetou šeříky. *Pravda*, 5. 5. 1968, s. 2.

³⁷ Americká armáda v západních Čechách. *Pravda*, 9. 5. 1968, s. 4.

³⁸ Plzeňský květen. *Pravda*, 9. 5. 1969, s. 4.

³⁹ Jak to tenkrát bylo. *Pravda*, 8. 5. 1970, s. 4.

⁴⁰ Cestou pražské operace. *Pravda: Příloha pravdy*, 9. 5. 1970, s. 2.

⁴¹ Hluboko do srdcí. *Pravda: příloha pravdy*, 9. 5. 1970, s. 4.

a hráli si s místními dětmi. V roce 1970 tato dichotomizace již neslouží primárně k vykreslení obrazu nepřítele, jak jsme mohli sledovat v padesátých letech, ale slouží především ke zlepšení obrazu Rudé armády, což je patrnější s přihlédnutím ke všem zkoumaným článkům daného roku. Dá se předpokládat, že tyto tendence s postupující normalizací posilovaly. Dále se objevuje i role Velké Británie, která se shazováním zbraní snažila zajistit buržoazní charakter povstání, což je značná změna oproti předešlým obdobím, v nichž v této roli vystupuje téměř výhradně pouze USA.

Narativ agresora se začíná etablovat již před převratem v roce 1948, který je ale spojen hlavně s blíže nespécifikovanou reakcí. Od roku 1948 jsou pak agresorem Spojené státy americké, na něž jsou vázáni ostatní nepřátelé státu. Narativ se zaměřuje především na poválečné podmanění, kolonizaci osvobozených území s přihlédnutím k dalším osvobozeným územím napříč Evropou a také na podněcování války. Tyto snahy jsou pozorovány na podněcování k druhé světové válce, domnělým snahám o napadení československé západní hranice, která odděluje socialistický svět od toho kapitalistického, a na podněcování k další světové válce. Spojené státy jsou demonizovány a dochází k jejich dichotomizaci vůči SSSR a jejich splynutí s fašistickou ideologií. Tyto tendence jsou po roce 1953 téměř zcela opuštěny a nebezpečí z rozpoutání války v Evropě je vnímáno především od západního Německa, jež je ale podporováno Západem. Linie narativu soustředící se na poválečné podmanění zcela nevymizí ani v roce 1968, kdy se stále připouští, že osvobození americkou armádou mohlo mít negativní politické důsledky. V roce 1970 pak tato linie nabírá opět na intenzitě a objevují se zmínky o špatných morálních vlastnostech Američanů, vyznačujících se především ničením majetku. Dichotomizace v tomto případě slouží primárně ke kladnému vykreslení Rudé armády.

3.4. Tíha bojů

Samotného Československa se otevřený válečný konflikt dotkl teprve v posledních dvou letech druhé světové války, a to pouze pokud počítáme i slovenské národní povstání (29. srpna. 1944–28. října. 1944). Vzhledem tématu bakalářské práce, která se zabývá převážně osvobozením západních Čech a šířejí územím českých zemí, musíme konstatovat, že tohoto území se přímé bojové operace dotkly až v jarních měsících roku 1945. I přesto tíha bojů, která dopadala na válčící strany protihitlerovské koalice, získala významnou pozici

v poválečném mediálním diskurzu, a tedy i v rámci námi zkoumaného periodika. Jedná se o samostatný narativ, který s přihlédnutím k dobovým proměnám opět prochází vývojem, ačkoliv, jak uvidíme níže, není jeho dynamika oproti ostatním narativům nikterak dramatická.

Za začátkem druhé světové války je všeobecně považován útok na Polsko 1. září 1939. Ovšem ne všechny státy, které nakonec do bojů zasáhly, vyhlásily válečný stav v tento den. Československo je tou dobou bezmála rok okleštěné o sudetské oblasti, více než půl roku již bez odtrženého Slovenska a existuje ve změněném státním zřízení jako Protektorát Čechy a Morava, což v konečném důsledku znamená, že spadá pod hitlerovské Německo. S trochou nadsázky bychom tak mohli konstatovat, že válka byla pro Československo prohraná ještě dříve, než oficiálně začala.

Velký aktér našich narativů SSSR si v prvním měsíci války rozdělil na půl s hitlerovským Německem Polsko. Toto rozdělení bylo tajně obsaženo v paktu Ribbentrop-Molotov, který měl zajistit Sovětskému svazu bezpečí před rozpínáním Hitlera na východ, jelikož obsahoval také odstavce o vzájemném neútočení. Sovětský svaz se ale ani tak vstupu do války nevyhnul a nacistické Německo útokem ze dne 22. června 1941 otevřelo východní frontu. Tento útok měl krycí název operace Barbarossa. Další dvě významné evropské mocnosti, Francie a Velká Británie, sice prakticky ihned po napadení Polska vyhlásují Německu válku, ale dynamika západní fronty je velmi statická a Francie je na jaře roku 1940, útokem přes Belgie a Nizozemsko, takzvaným *blitzkriegem*, obsazena. Velká Británie pak ve stejný rok vede s útočníkem leteckou bitvu o Británii, ve které se jí nakonec podaří získat na vrch. Druhý aktér zkoumaných narativů Spojené státy americké vstupují do války až následující rok, tedy v roce 1941, po útoku na jejich námořní základnu Pearl Harbor v Tichém oceánu. Dva hlavní aktéři druhé světové války tak do ní přímo vstoupily se značným zpožděním a Sovětský svaz stál před tímto vstupem téměř po boku svého pozdějšího nepřítele.

Operace Barbarossa se ve své počáteční fázi vyvíjela pro Německo velmi slibně. Němcům se podařilo velmi rychle obsazovat rozsáhlé oblasti Sovětského svazu. Zhruba od podzimu roku 1941 do jara 1942 pak probíhá bitva o Moskvu. Ničivý nápor, pod kterým se Sověti nacházeli, vedl jejich vedení k jednání se západními mocnostmi. Sovětský ministr zahraničí Vjačeslav M. Molotov 11. června 1942 přijíždí vyjednávat do Londýna, kde se snažil dojednat otevření druhé západní fronty, která by Německo donutila odvelet část svých vojsk z fronty východní. Zmocněnec prezidenta Spojených států amerických již na jaře téhož

roku přijíždí předjednat spolupráci britské strany na tomto projektu, jelikož britská strana se k této možnosti staví spíše odmítavě. Během jednání s Molotovem nakonec všechny strany uznaly nutnost otevření druhé pozemní fronty. I přes shodu o vylodění západních vojsk na pevninskou část Evropy k němu tento rok nedošlo. Je sice pravdou, že zprvu na vylodění nebyl dostatek sil, ale čím dál tím více začínaly hrát roli britské snahy o nastolení poválečné rovnováhy sil. Anglie proto prosazovala místo vylodění na západě Evropy spíše akce ve Středozezemním moři s následným postupem na Bělehrad a Varšavu. Vyjednávání o vylodění mezi Spojenými státy a Británií silně ovlivnilo dobytí Tobruku (21. červen 1942) a neúspěšný pokus o vylodění Britů u Dieppe (19. srpen 1942). Proto nakonec došlo k rozhodnutí o vylodění spojeneckých vojsk v severní Africe (operace Torch). Winston Churchill pak 12. srpna odletěl do Moskvy, aby Stalinovy předal zprávu o změně strategie, která již nepočítá s okamžitým vyloděním v západní Evropě. To se u Stalina setká s velkou kritikou, jelikož jeho vyčerpané jednotky potřebují nutně ulevit. (Nálevka, 2014, s. 95–97) Jako v jiných kapitolách předkládané práce, tak i zde si můžeme všimnout, že mezi západními spojenci je to především Velká Británie, která vnímá širší politické souvislosti a snaží se jednat tak, aby poválečné uspořádání Evropy a světa odpovídalo jejím zájmům s ohledem na nebezpečí, které cítila ze strany Sovětského svazu.

Spojené státy byly v průběhu druhé světové války aktivní v poskytování pomoci dalším spřáteleným stranám konfliktu. Tento program se odvíjí od zákona o půjčce a pronájmu (Lend-Lease act), jež byl podepsán prezidentem Rooseveltem ještě před vstupem USA do konfliktu. Pomoc měla nejdříve směřovat především k Velké Británii, ale postupně je do ní začleněn i Sovětský svaz. Americké dodávky Sovětům představovaly asi 10 % jejich vlastní domácí produkce. Jednalo se především o úzkoprofilové komodity typu barevné kovy, masové konzervy a dále pak o značné množství automobilů, letadel a nákladních vozidel. Ačkoliv se jednalo o procentuálně malé množství, význam těchto dodávek pro válečné snažení Sovětského svazu byl značný, jelikož se jednalo především o komodity, kterých bylo nedostatek, a navíc přicházely v momentech, kdy jich bylo nejvíce potřeba. (Nálevka, 2014, s. 94–95) I když druhá fronta na západě nebyla otevřena, tak jak si Stalin přál, USA bylo sice skrytým, ale poměrně významným logistickým aktérem na východní frontě.

Pokud jde o oběti druhé světové války jedná se o nejkrvavější konflikt v dějinách lidstva. Sečteme-li oběti holokaustu, oběti z řad civilního obyvatelstva a armády dostaneme se k běžně uváděné hodnotě pohybující okolo 60 miliónů. Jak bývá v novodobých

konfliktech téměř zvykem počet zabitých vojáků byl nižší než počet zabitých civilistů. Přesný počet vojenských ztrát lze určit jen rámcově a v případě Sovětského svazu se rozptýl počtu obětí dokonce pohybuje v hodnotách vyšších stovek tisíc. Byla to právě sovětská armáda, která v průběhu války utrpěla největší ztráty. Davies (2007, s. 273) uvádí hodnotu přesahující 8,5 miliónu padlých, což jsou ztráty, které by většina ostatních armád konfliktu nedokázala vstřebat. Tyto obrovské ztráty jsou ovšem do určité míry zapříčiněny i způsobem vedení války, jež by mohl být tehdejšími západními armádami označen jako nelidský.

Sovětská armáda, po vzoru ostatních armád světa, přijala roku 1939 vojenský kodex, do kterého byly v průběhu války implementovány rozkazy vydané Stalinem, mezi ty nejkrutější patří především dva. Rozkaz č. 227 („Zpátky ani krok!“) zakazoval jakýkoliv ústup před nepřítelem. To vedlo k tomu, že sovětské velitelé prakticky ztratili jakoukoliv možnost na taktický ústup a mohli buď držet stávající linie nebo postupovat vpřed. Rozkaz č. 270 určoval takzvanou rodinnou odpovědnost. Rodina vojáka, který dezertoval, byla vnímána jako rodina zrádce státu a byla zastřelena. Pokud vojáci upadli do obklíčení a místo toho, aby bojovali do posledního muže, se vzdali, jejich rodiny ztrácely právo na jakoukoliv státní pomoc. Vojáci, kteří se provinili proti kodexu byli buď rovnou zastřeleni nebo končili v trestných praporech (štrafbaty), jež byly využívány především k sebevražedným úkolům typu čištění minových polí vlastními těly. (Davies, 2007, s. 231–232) Vykonáváním těchto kázeňských trestů byla pověřena, mezi vojáky nenáviděná, NKVD (Narodnyj komissariat vnutrennich děl). S využitím dat, které opět předkládá Davies (2007, s. 109–116), si můžeme udělat představu o tom, jak obrovského rozsahu tyto tresty dosahovaly. V prvních dvou letech po napadení Sovětského svazu NKVD zabila pro výstrahu 198 000 vojáků, během bitvy u Stalingradu (1942–43) pak 13 500. Například během spojeneckého vylodění v Normandii (operace Overlord) v červnu roku 1944 zemřelo na obou stranách kolem 132 000 vojáků.

Ačkoliv poměry v sovětské armádě byly kruté, musíme přiznat, že důvodem obrovských ztrát na východní frontě byl především fakt, že se zde odehrávalo drtivě největší množství vojenských akcí, které v součinnosti s taktikou neustupování vytvořilo skutečně „mlýnek na maso“. Asi 80 % německých ztrát během války připadá na východní frontu, přičemž celkové množství všech padlých vojáků na východní frontě je asi pětikrát větší než na ostatních evropských bojištích. Americká armáda v Evropě ztratila v porovnání se SSSR „pouhých“ 150 000 vojáků, a i po přičtení ztrát které si vyžádala válka v Tichomoří, dostaneme jen zlomek ztrát armády sovětské.

Při pohledu na tato čísla se může zdát, že porážka nacistického Německa je zásluhou téměř výhradně Sovětského svazu. Není to však tak zcela pravda. Západní spojenci hrály prim v jiných oblastech – námořnictvo, letectvo, špionáž, logistika – bez kterých by také nebylo možné válku dovést do vítězného konce. (Davies, 2007, s. 40) I tak jsou však zásluhy SSSR na porážce Hitlera značné, a i přes praktiky, kterými toho bylo dosaženo, se toto vítězství stalo následně symbolem státní hrdosti a nezlomnosti. Ačkoliv jsou zásluhy na vítězství rozprostřeny mezi všechny členy protihitlerovské koalice nemůžeme se divit, že narativ této kapitoly se zaobírá především disproporcí mezi ztrátami jednotlivých aktérů a tyto oběti pojímá jako rozhodujícího činitele celého konfliktu.

Při zpracovávání narativu tíha bojů budeme pracovat s 32 články. V čase jsou tyto články, oproti ostatním narativům této práce, rozloženy téměř rovnoměrně. I přesto můžeme znovu sledovat jejich největší koncentraci mezi lety 1948 a 1953, kdy sledujeme celkem 13 výskytů. Zároveň do roku 1947 se objevují čtyři články, což je vzhledem k dalším narativům opět poměrně značné množství, což lze dát do souvislosti s poválečným vyjednáváním o výsledcích války. Mezi lety 1954 až 1964 sledujeme značný útlum, kdy na některé roky nepřipadá ani jeden výskyt (1954, 1956, 1957, 1959, 1962, 1963 a 1964). Výskyty se zde soustředí hlavně okolo výročních let. Od roku 1965 do roku 1968 pak připadá minimálně jeden výskyt na každý rok. Na poslední dva zkoumané roky (1969–70), jež jsou poznamenány obsazením Československa, připadá pět výskytů.

Již v roce 1946 se v periodiku objevuje pohoršení nad československým občanem, který chtěl připomenout zásluhy americké armády při pietě u hrobů rudoarmějců.⁴² To nám ukazuje, že představa o rozhodující úloze sovětské armády zatím není v mediálním diskurzu zcela ustanovena. V následujících letech se pak na dlouho tyto pochybnosti buď zcela vytratí anebo budou pocházet od západních autorit. Linie narativu soustředící se na enormní vojenskou zátěž na východní frontě se poprvé objevuje v následujícím roce. Sovětská armáda je zde vnímána jako ta, která „na svých bedrech“ nesla tíhu vojenské agrese, přičemž důvod, proč dokázala porazit nacismus a také osvobodit Prahu, je ten, že k tomu měla dostatečnou vůli. Jak jsme mohli vidět výše, byla tato vůle dána především krutým trestáním jakékoliv její absence. Nastíněná linie bude v následujících obdobích tvořit kostru narativu. Proměňovat se bude pouze kosmeticky v tom, jak velkou část všech německých útoků jí bude periodikum připisovat.

⁴² Polemika nad hroby. *Pravda*, 5. 7. 1946, s. 3.

Následující období bychom mohli ohraničit roky 1948–1955, pokud bychom se soustředili na koncentraci výskytů. Pokud bychom se soustředili pouze na linie narativu a jejich významy bylo by toto období možno rozšířit až k roku 1967. Linie narativu, zaměřující se na největší zátěž, prochází napříč takto rozšířeným obdobím beze změny, stejně jako rozhodující zásluha Sovětské armády na vítězství, která je po roce 1948 plně narativně ustanovena a nepodléhá jakémukoliv vyjednávání. V roce 1948 můžeme nalézt zmínky o tom, že na západě existují jedinci, kteří se stále snaží „nepopíratelné“ zásluhy Sovětského svazu zpochybnit - ... z řad *prodejných psavců v USA, zmenšit význam přínosu Sovětského svazu a jeho hrdinské armády*“.⁴³ Tito „psavci“ pocházejí především z řad „reakčních historiků“, kteří se snaží argumentovat dodávkami západních zbraní, které měly být zásadním činitelem sovětského úspěchu. V článku se však s tímto argumentem autor poměrně snadno vyrovnal, jelikož ukázal, jak procentuálně malé množství to bylo. Výše jsme mohli vidět, že množství dodaného materiálu nebylo jediným faktorem, ale značnou roli hrál také jeho druh a konkrétní doba, kdy byl dodán. Ukázka tohoto zpochybňování západem, především poukazuje na to, že v širokém společenském povědomí po komunistickém převratu není zcela ustanovena role SSSR a článek tak cílí především na domácí publikum. Podpořit tuto tezi může i skutečnost, že zpochybnění se poté z narativu vytrácí na dlouhých dvacet let a jeho náznaky se znovu objevují až v roce 1968, kdy obecně dochází k reinterpetaci dosavadního popisování a významu druhé světové války.

Bojové vytižení Sovětského svazu kolísá mezi největším zatížením v rámci všech členů protihitlerovské koalice a jediným aktérem na kterého tíže bojů dopadala. Přes toto kolísání jsou Sověti vždy vnímáni jako ti, kterých se válka dotkla nejvíce – „*Sovětské lidé nesli ve jménu svobody a lidství hrdinně po celou dobu války nejtěžší břemeno boje proti hitlerismu.*“⁴⁴, „... dlouhá léta bojovala Sovětská armáda v podstatě samojediná proti válečné hitlerovské moci“⁴⁵, „... celá tíže odporu proti fašistickému Německu dolehla na bedra SSSR“⁴⁶. Západní spojenci, a především Spojené státy americké, jako přímý protějšek Sovětského svazu, jsou stylizováni do pozice těch, kteří prakticky nebojovali a pokud bojovali, byly tyto boje lehké, bez velkého odporu ze strany Německa. Objevují se slovní spojení „*měli vyšlapanou cestičku*“⁴⁷, „*Němci jim sami vbíhali do náručí*“⁴⁸. Pokud se mluví

⁴³ Přínos sovětské armády k rozdrčení hitlerovského Německa. *Pravda*, 9. 5. 1948, s. 3.

⁴⁴ Vítězové nad fašismem. *Pravda*, 9. 5. 1952, s. 4.

⁴⁵ Armádní rozkaz k 9. květnu: O vítězství nad fašismem se zasloužil Sovětský svaz. *Pravda*, 8. 9. 1948, s. 2.

⁴⁶ Rozhodující úloha sovětské armády v porážce fašismu. *Pravda*, 8. 5. 1950, s. 6.

⁴⁷ Dvě armády. *Pravda*, 8. 5. 1953, s. 2.

⁴⁸ Alkohol a prostitutky – válečná „sláva“ US Army. *Pravda. Pravda*, 6. 5. 1952, s. 2.

o amerických vojácích, kteří byli na našem území, jsou popisováni jako neustále odpočívající, což je často dáváno do souvislosti s povstáním Prahy, kde se ještě bojovalo.

Boje a ztráty s tím spojené na straně Sovětů jsou dávány do přímé souvislosti s politickými rozhodnutími druhé světové války. Vítězství protihitlerovské koalice bylo možné pouze v důsledku nesmírných obětí Sovětů, kteří jak jsme mohli vidět výše, měli být jedinými aktéry, kteří po dlouhá léta vůbec bojovali. Jejich značné vojenské problémy z počátku operace Barbarossa jsou přiznány, ale zároveň se jasně deklaruje, že tyto počáteční neúspěchy byly překonány a o výsledku druhé světové války bylo rozhodnuto ještě předtím, než se západní jednotky vůbec do bojů zapojily. Myslí se tím především spojenecké vylodění na Sicílii (9. července 1943) a vylodění v Normandii (6. června 1944). Z pohledu Sovětů je rozhodujícím bodem války především bitva o Stalingrad, která se právě udála dříve než obě zmíněná vylodění: „*Teprve tehdy, když již porážka nacistů zásluhou Sovětského svazu byla nezvratná, se dala [spojenecká vojska, pozn. autora] do pohybu...*“.⁴⁹ Předložená citace je hlavním argumentem pro snížení významu západních armád na konečném vítězství. Do úvahy se přitom vůbec neberou letecké bojové operace Velké Británie ani materiální pomoc ze strany Spojených států. Rozhodující úloha Sovětského svazu není od roku 1949 do konce tohoto období v roce 1967 nikdy zpochybňována, pouze od roku 1953 se již v souvislosti s ní neobjevují Spojené státy a narativ si vystačí s pouhým konstatováním o jejich rozhodující úloze, která se stává daností, jež nemůže být zpochybněna.

Ani v roce 1968, na který připadají dva výskyty, nedochází k zpochybnění rozhodující úlohy Sovětského svazu, i přesto, že v rámci ostatních narativů dochází k jejich značným proměnám, kdy jsou některé dokonce vnímány jako naprosto chybné a sloužící pouze propagandě – „... *nelze popírat, že armády sovětské země, které nesly v některých obdobích plnou tíhu se rozhodným způsobem zasloužily o porážku nacistických sil*“.⁵⁰ Můžeme vidět, že rozhodující činitel je stále SSSR, ale západní spojenci jsou vnímáni jako ti, kteří se na vítězství také podíleli. Nejvíce patrné je to pak u druhého výskytu⁵¹, který pojednává o osvobození západních Čech. Zde můžeme číst konstatování, že přiznáním osvobození západní části Československa americké armádě (podílu na vítězství) se nikterak neubírají zásluhy sovětskému osvobození zbytku československého území.

⁴⁹ Z celého srdce děkujeme těm, kdož nám před osmi lety přinesli svobodu – hrdinnému sovětskému lidu a jeho vítězné armády. *Pravda*, 8. 5. 1953, s. 1.

⁵⁰ Jaro které přineslo mír. *Pravda*, 9. 5. 1968, s. 1.

⁵¹ Opět kvetou šeříky. *Pravda*, 5. 5. 1968, s. 2.

V roce 1969 (1 výskyt) a v roce 1970 (4 výskyty) můžeme sledovat odklon od snah připisat i západu značnější podíl na vítězství, podobně jako jsme sledovali především v první polovině padesátých let. Podíl americké armády by sice neměl být zcela podceňován, ale rozhodující silou byl Sovětský svaz a jeho armáda. Tato logika je pak uplatněna i na osvobození Československa, kdy sice západ byl osvobozen Američany, ale vzhledem k tomu, že rozhodující silou celé války byla Rudá armáda, tak za naše osvobození připadají veškeré zásluhy jí. Při širším pohledu na mediální diskurz těchto dvou let je patrná snaha popisovat sovětské vojáky jako mírotvorce, kteří do zemí kam vstoupí přinášejí svobodu. Dochází zde tedy ke snaze legitimizovat přítomnost sovětských vojsk skrze paralelu s osvobozením v závěru druhé světové války. Vlastně i v roce 1968 se jednalo o osvobozování, a to před chybným směřováním československé politiky.

Narativ tíže bojů je ze všech zkoumaných nejméně dynamický a v čase prochází jen drobnými změnami, které nejsou ani v období pražského jara nikterak dramatické. Důvodem je především to, že jeho základ je založen na velkých lidských ztrátách, jež SSSR v průběhu bojů utrpěla, které jsou nezpochybnitelné a které jsou vnímány jako rozhodující činitel vítězství. Drobné nuance, jako je materiální pomoc ze strany USA, nejsou víceméně brány v potaz anebo je jejich role bagatelizována. Narativ je opět nejvíce konfrontační mezi lety 1948 a 1953, kdy se objevují časté zmínky o tom, že ostatní členové protihitlerovské koalice se do bojů zapojili až poté, co bylo o výsledku války de facto rozhodnuto. Můžeme sledovat náznaky, že rozhodující úloha SSSR nejdříve není zcela ustanovena a je vyjednáвана, ale velmi brzy se plně etabluje a stane se nezpochybnitelným faktem pro celou dobu námi sledované periody.

3.5. Exkurz: Vojáci afroamerického původu

V narativech osvobození západních Čech, jsou Spojené státy americké vnímány jako nepřítelé. Ačkoliv v průběhu zkoumaného období nabírá toto nepřítelství různé intenzity a v období pražského jara a těsně předtím se stává téměř neutrálním, stojí USA vůči socialistickým zemím vždy v jasně vyhraněné opozici. I v druhé polovině šedesátých let, kdy jsou Spojené státy vnímány nejvíce neutrálně, tedy zůstávají na straně „zla“, a to zejména tím, že podporují militantní západní Německo, jež představuje přímé ohrožení pro západní hranici Československa.

Americká společnost je společností úpadku, její kultura nemá estetickou ani ideovou hodnotu, stejně tak její politická úroveň je pokleslá a soustředí se pouze na ekonomické zájmy. (Nečasová, 2020, s. 209–210) Zisky, za kterými se Američané neustále honí, se snaží investovat především do válečné mašinérie, s jejíž pomocí se pak snaží zotročit svět a získat tak ještě větší bohatství. „Americký způsob života“ se ale nevyznačuje tvrdou prací, jelikož zisk je získáván prostřednictvím monopolů, ale naopak se vyznačuje zahálkou. „Socialistický člověk“ se oproti tomu vyznačuje právě především orientací na tvrdou práci, jež vede k budování nového světa, který je světem míru a přátelství.

V obrazech Spojených států amerických, a to i v rámci sledovaných narativů, můžeme vyzorovat osm stupňů vytváření nepřitele, které víceméně kopíruje teze Nečasové (2020). Pro náš exkurz bude z její typologie nejzajímavější především homogenizace a esencializace. Homogenizace znamená, že všichni členové jedné společnosti mají tytéž kvality. Všichni Američané jsou tedy zahálčiví, všichni trpí patologickou zločinností a jsou veskrze zlí. Jejich bytostná podstata (esence), jejíž některé rysy jsme popsali výše, je naprosto odlišná od podstaty socialistické společnosti, což ve svém důsledku znamená, že jsou dehumanizováni. Nejsou lidmi v pravém slova smyslu, protože se proti tomuto lidství svou aktivitou neustále provinují.

Osvobození západních Čech, které v roce 1945 znamenalo konec války a Protektorátu muselo působit jistě velmi euforicky a místní obyvatelstvo ze srdce vítalo americké vojáky přijíždějící na jejich území, což dokládají i fotografie těchto událostí, které se začínají ve druhé polovině šedesátých let objevovat v tisku. Někteří lidé si snad i s vojáky vytvořili přátelský vztah a měli je skutečně rádi. Samozřejmě zde musely existovat i roztržky a třenice, jako příklad nám může posloužit dosazování bývalých nacistů do pohraničních obcí, které občané nesli obzvlášť nelibě. (Pecka, 1995, s. 65) Otočka, jež v plném rozsahu začala v roce 1948, znamenala totální reinterpetaci statusu americké armády. Transformace z osvoboditele na okupanta a agresora vyznačující se homogenizací a esencializací, mohla nepochybně působit na některé obyvatele nevěrohodně. Vždyť ještě před třemi lety se s nimi společně veselili. Předkládaná práce se sice nezaobírá emickou perspektivou soudobých obyvatel západních Čech, ale je potřebné vzít v potaz, za jak krátký časový úsek k této otočce došlo, a i přes to že nemůžeme vědět, co si tehdejší obyvatelé mysleli vzhledem k povaze naší práce, můžeme se domnívat, že minimálně u některých mohla tato otočka vyvolat otázku – Byli opravdu všichni tak špatní? S touto otázkou se pak muselo vyrovnat i námi

sledované periodikum. To si na ní nakonec dokáže odpovědět. Najde jednu specifickou skupinu americké armády, která s ní není homogenní.

Vojáci afroamerického původu – v dobovém tisku označovaní jako „černoši“ – se v rámci zkoumaných článků objevují celkem pětkrát a vždy jsou vnímáni pozitivně. Výjimkou je pouze článek⁵² z roku 1968, u kterého není zcela jasné, jaké stanovisko vůči Afroameričanům autor zaujímá. V tomto konkrétním období, ale pohled na americkou armádu prochází renesancí a potřeba specifické skupiny, jež by byla vůči místním přátelská, není tak nutná, jelikož atribut přátelství je přiznáván i dalším příslušníkům této armády. Důraz je sice kladen i na popis toho, jak byli „černoši“ v USA utlačováni – „*moje pleť je černá, a to stačilo k tomu, aby mě všichni odstrkovali a znemožňovali*“⁵³, „*ti nebyli plnoprávní ani mezi nositeli stejné uniformy*“⁵⁴ – ale nejvýznamnější je pro tyto výskyty především samotné přátelství, které snadno navázali s místním obyvatelstvem a rudoarmějci. Objevují se zmínky o výměně dárků, společném sledování filmů v biografu a podobně. Důvodem těchto vřelých vztahů je implicitně obsažená třídní blízkost. „Černoch“ je stylizován do role utlačované dělnické třídy. Hranice mezi útlakem třídním a útlakem etnickým/rasovým jsou smazány a Afroameričané, ač na straně „okupantské“ armády, jsou z této homogenní, esenciálně špatné skupiny vyňati a vnímáni jako přátelé socialistického lidu. Oni jsou totiž, na rozdíl od USA, de facto součástí tohoto lidu a obecněji lidstva. Ačkoliv „černoši“ a rudoarmějci přicházejí jako cizinci, je jejich přirozená spřízněnost s místním obyvatelstvem a mezi sebou navzájem v článcích patrná na první pohled. Dichotomie mezi socialismem a kapitalismem tak není narušena další entitou vymykající se této dualitě, právě proto že zmínění aktéři stojí ve stejném socialistickém táboře. Jejich vzájemnou spřízněností si bylo dobře vědomé i velení americké armády a prakticky ihned, jakmile zpozorovalo navázání přátelství, byli „černošští“ vojáci převeleni – „...*velmi rychle spřátelili. To byl také důvod k tomu, aby americké velení urychleně černochoy odvolalo*.“⁵⁵. Jiné rozumné vysvětlení, proč tak činilo v článcích nenalezneme. Americká armáda je tak stylizovaná do role toho, kdo vytváří mezi oběma skupinami hranice, které se snaží udržovat právě těmito kroky, tedy zákazem navazování přátelství. Ve skutečnosti je to právě mediální diskurz, který tyto hranice produkuje, jelikož Spojené státy americké jsou objektivizovány,

⁵² Plzeň. *Pravda*, 9. 5. 1968, s. 4.

⁵³ Americký černoch na oslavách našeho osvobození. *Pravda*, 13. 5. 1950, s. 3.

⁵⁴ Hluboko do srdcí. *Pravda: Příloha Pravdy*, 9. 5. 1970, s. 4.

⁵⁵ Dvě armády. *Pravda*, 8. 5. 1953, s. 2.

tedy kvality, které jsou jim připisovány nevycházejí z jejich jednání (subjektivity), ale jsou jim dávány zvenčí, ze strany subjektu, který je objektivizuje.

Role amerických „černošských“ vojáků v mediálním diskurzu slouží především pro překonání rozporu mezi počáteční kladnou rolí americké armády a jejím následným přesunutím do kategorie nepřítele. Vojáci afroamerického původu ale nejsou vnímáni jako její stejnorodá součást a je vytvářena představa jejich třídní blízkosti, kdy jsou setřeny rozdíly mezi rasovou/etnickou příslušností a příslušností třídní. Ačkoliv jsou součástí „okupantské armády“, jsou z této příslušnosti vyňati. Jejich zdánlivou příslušností k socialistickému táboru může mediální diskurz odpovědět na otázku – Opravdu byli všichni američtí vojáci tak špatní?

4. Závěr

V průběhu práce jsme se pohybovali na poli mediálního diskurzu, který nám zvýrazňoval, nebo naopak zatajoval, určité aspekty jednotlivých narativů spojených s osvobozením západních Čech. Vzhledem k tomu, že osvobození západní části republiky bylo součástí širších událostí, museli jsme pojednat i události, které nebyly přímou součástí osvobození, ale v rámci narativů s ním bezesporu souvisely.

Mediální diskurz měl v průběhu zkoumané periody vlastně čtyři různé podoby, které byly determinovány událostmi politicko-spoločenského charakteru. Do roku 1947 měl tento diskurs spíše smírlivý charakter. Státní zřízení bylo stále relativně demokratické a vzpomínka na válku velmi čerstvá. Uznání za vítězství ve válce směřovalo ke všem členům protihitlerovské koalice. Mohli jsme sledovat, že u některých narativů se již objevovaly určité tendence, které byly v následujícím období ještě více zvýrazňovány, ale obecně neexistovaly zásadní snahy o popření významu západních mocností na osvobození nebo apriorní představa o jejich hanebnosti. Druhá podoba mediálního diskurzu nastoupila s komunistickým převratem v roce 1948 a trvala zhruba do začátku šedesátých let, přičemž přesnou hranici jejího konce nelze přesně definovat, jelikož se jednalo o pozvolný a postupný proces proměny. Toto období je charakteristické především vyhoceným

dualistickým pohledem na světový řád, který dosáhl svého vrcholu v průběhu období do roku 1953.

Od tohoto roku směrem k šedesátým létům docházelo k obrušování jeho nejostřejších hran. Důvodem je především proměna vztahu Sovětského svazu a Spojených států po smrti Stalina. V průběhu tohoto období byly Spojené státy pojímány jako úhlavní nepřítel socialismu, což se promítalo do všech zkoumaných narativů. Tato tendence z mediálního diskurzu ve zkoumané periodě již nikdy zcela nevyvymizela, ale zároveň už ani nikdy nenabyla tak vyhrocené podoby.

Předposlední podoba mediálního diskurzu nastoupila počátkem šedesátých let, její charakter byl opět smířlivější. Ne však z důvodu determinace blízkostí ke konci války, jako tomu bylo do roku 1947, ale především snahou o střízlivější náhled na minulost. To je zapříčiněno především vnitropolitickým přehodnocením dosavadních ideologických koncepcí. Tato snaha pak vrcholí v období pražského jara, kdy můžeme sledovat přímé zpochybňování propagandy minulého období a snahy o objektivnější uchopení historie.

Poslední podobě mediálního diskurzu předchází ještě přechodová fáze v roce 1969, kdy jednak doznívají některé tendence pražského jara, ale zároveň se objevují také prvky, které se naplno projeví teprve až v roce 1970. U některých narativů tak zůstávají rysy, které jsme mohli sledovat v období do roku 1968, a některé jsou již naopak identické s následující podobou mediálního diskurzu. Tato poslední forma je determinována vpádem vojsk Varšavské smlouvy a počínající normalizací. Vyznačuje se především opětovným oživením konfrontační rétoriky vůči Spojeným státům, která však primárně slouží jako podpora pro vykreslení sovětské armády v roli mírotvůrce, k čemuž jsou nasměrovány i další jeho výrazové prostředky.

Ačkoliv narativů, které se vztahují k osvobození západních Čech, je více, vyznačovali jsme především základní čtyři: bombardování, osvobození, tíha bojů a agresor. Ostatní narativy se buď svým početním zastoupením nepřibližují těmto čtyřem nebo se jejich výskyt a užití omezuje pouze na konkrétní období. Bombardování, zaměřující se především na nálety na Škodovy závody v závěru války, slouží u konfrontačních podob narativů jako ukázka zločinnosti Západu. V Osvobození se propojuje jak osvobození Plzně, tak osvobození Prahy, ale nejdůležitější roli hraje osvobození Prahy Rudou armádou a současně „nepomoc“ Američanů. U narativu agresor hraje ústřední roli dichotomie mezi Sovětským svazem a Spojenými státy. Tíha bojů slouží především pro vykreslení Sovětského svazu jako

rozhodující síly druhé světové války, a tedy i osvobození. Ačkoliv se jednotlivé narativy v čase vyvíjejí různě a narativ tíha bojů dokonce ve své základní podstatě zůstává po celou dobu prakticky neměnný, odvíjejí se jejich charakteristické rysy od toho, v jaké podobě mediálního diskurzu se zrovna nacházejí, což je patrné hlavně při jejich detailnějším prozkoumání.

Úskalím analýzy mediálního diskurzu je absence jakékoliv emické perspektivy. Práce tak nemůže, žádným způsobem nahlédnout, jakým způsobem osvobození reflektovali tehdejší občané západních Čech nebo jak vnímali proměny jednotlivých narativů v návaznosti na konkrétní – výše uvedené – mediální diskurzy. Práce také neřeší, zda jsou zkoumané narativy identické pro celou oblast tehdejšího Československa. Můžeme se sice domnívat, že tomu tak bylo, vzhledem k pročtení *Rudého práva* v první fázi analýzy. Tuto tezi by ovšem bylo potřeba ověřit důkladnější analýzou s přihlédnutím k dalším lokálním periodikům. Především pak k těm, která vycházela na Moravě a na Slovensku, jelikož se dá usuzovat, že v nich možná budou dominovat jiná témata, spojená především se Slovenským národním povstáním nebo negativní rolí Slovenské republiky v průběhu druhé světové války.

Práce tedy naskýtá možnost pro další bádání a potvrzení, zda jsou její závěry platné i pro celé území tehdejšího Československa. Také umožňuje komparaci s dalšími diskurzivními poli, tedy zda jsou podobné narativy vysledovatelné třeba v historickém diskurzu nebo šířeji v diskurzu vědeckém. Pokud se v něm narativy vyskytují je možné sledovat, zda se tato diskursivní pole a narativy v něm obsažené proměňují podle stejného klíče nebo zda jsou mezi nimi zásadní rozdíly.

5. Seznam literatury a pramenů

5.1. Seznam použité literatury

ASSMAN, Jan, 2001. *Kultura a paměť: písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. Praha: Prostor. ISBN 80-7260-051-6.

DAVIES, Norman, 2007. *Evropa ve válce 1939-1945: žádné jednoduché vítězství*. Praha: BB/art. ISBN 978-80-7381-203-4.

ECO, Umberto, 2013. *Vytváření nepřítele a jiné příležitostné texty*. Praha: Argo. ISBN 978-90-257-0825-5.

FIDELIUS, Petr, 2016. *Řeč komunistické moci*. Praha: Triáda. ISBN 978-80-7474-176-0.

HÁLOVÁ, Marie, 1991. *Soupis periodik Západočeského kraje 1966-1985*. Plzeň: Státní vědecká knihovna Plzeň. ISBN 80-85093-08-1.

HÁJEK, Martin, 2014. *Čtenář a stroj: vybrané metody sociálněvědní analýzy textů*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON. ISBN 978-80-7419-161-9.

HALBWACHS, Maurice, 2009. *Kolektivní paměť*. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 978-80-7419-016-2.

HOFMAN, Petr, 2009. Se sovětským zajištěním a s nadějí na poválečnou spolupráci velmocí. In: HRBEK, Jaroslav aj. *Draze zaplacená svoboda: osvobození Československa 1944–1945*. Svazek I. Praha: Paseka, s. 89–96. ISBN 978-80-7185-974-1.

KOKOŠKA, Stanislav, 2009a. České země a domácí odboj na jaře 1945. In: HRBEK, Jaroslav aj. *Draze zaplacená svoboda: osvobození Československa 1944–1945*. Svazek II. Praha: Paseka, s. 160–173. ISBN 978-80-7185-975-8.

KOKOŠKA, Stanislav, 2009b. Květnové povstání. In: HRBEK, Jaroslav aj. *Draze zaplacená svoboda: osvobození Československa 1944–1945*. Svazek II. Praha: Paseka, s. 174–192. ISBN 978-80-7185-975-8.

KOKOŠKA, Stanislav, 2009c. Se sovětským zajištěním a s nadějí na poválečnou spolupráci velmocí. In: HRBEK, Jaroslav aj. *Draze zaplacená svoboda: osvobození Československa 1944–1945*. Svazek I. Praha: Paseka, s. 97–112. ISBN 978-80-7185-974-1.

KYNCL, Vojtěch, 2017. Bombardování protektorátu. In: NĚMEČEK, Jan. *Kapitoly z osvobození Československa 1945*. Praha: Academia, s. 69–73. ISBN 978-80-200-2781-8.

MACURA, Vladimír, 2008. *Šťastný věk (a jiné studie o socialistické kultuře)*. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-1669-0.

MASLOWSKI, Nikolas, 2013. Politika paměti: mezi minulostí a přítomností. *Slovak Journal of Political Sciences*. 13(4), 274–288.

NÁLEVKA, Vladimír, 2014. *Druhá světová válka*. 2. vydání. Praha: Triton. ISBN 978-80-7387-669-2.

NEČASOVÁ, Denisa, 2020. *Obrazy nepřítele v Československu 1948–1956*. Praha: NLN. ISBN 978-80-7422-688-5.

PECKA, Jindřich, 1995. *Na demarkační čáře. Americká armáda v Čechách v roce 1945*. Praha: Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. ISBN 80-85270-47-1.

SCHNEIDEROVÁ, Soňa, 2015. *Analýza diskurzu a mediální text*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2884-4.

SMETANA, Vít, 2009a. Československo mezi velmocemi v posledních měsících války. In: HRBEK, Jaroslav aj. *Draze zaplacená svoboda: osvobození Československa 1944–1945*. Svazek II. Praha: Paseka, s. 59–70. ISBN 978-80-7185-975-8.

SMETANA, Vít, 2009b. Jednání o vnitřní podobě poválečného Československa a jejich moskevské finále. In: HRBEK, Jaroslav aj. *Draze zaplacená svoboda: osvobození Československa 1944–1945*. Svazek II. Praha: Paseka, s. 33-58. ISBN 978-80-7185-975-8.

SMETANA, Vít, 2009c. Se sovětským zajištěním a s nadějí na poválečnou spolupráci velmocí. In: HRBEK, Jaroslav aj. *Draze zaplacená svoboda: osvobození Československa 1944–1945*. Svazek I. Praha: Paseka, s. 74–88. ISBN 978-80-7185-974-1.

SMETANA, Vít, 2009d. Sovětské záměry a jejich realizace v československém případě. In: HRBEK, Jaroslav aj. *Draze zaplacená svoboda: osvobození Československa 1944–1945*. Svazek II. Praha: Paseka, s. 8–22. ISBN 978-80-7185-975-8.

ŠMÍDOVÁ-MATOUŠOVÁ, Olga, 2012. *"Rudé právo psalo, že nás bylo málo...": restituce identity a identita restituce v diskursu Rudého práva v roce nula*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON. ISBN 978-80-7419-065-0.

TODOROV, Tzvetan, 2012. Zneužívání paměti. *Cahiers du CEFRES*. 13, 92–103.

5.2. Prameny

Alkohol a prostitutky – válečná „sláva“ US Army. *Pravda. Pravda*, 6. 5. 1952, s. 2.

Americká armáda v západních Čechách. *Pravda*, 9. 5. 1968, s. 4.

Americká armáda v západních Čechách. *Pravda*, 9. 5. 1968, s.4

Americký černoš na oslavách našeho osvobození. *Pravda*, 13. 5. 1950, s. 3.

Americký imperialismus – úhlavní nepřítel míru a pokroku. *Pravda*, 8. 5. 1953. s. 2.

Armádní rozkaz k 9. květnu: O vítězství nad fašismem se zasloužil Sovětský svaz. *Pravda*, 8. 9. 1948, s. 2.

Až půjde naše armáda.... *Pravda*, 6. 5. 1952, s. 2.

Cesta svobody. *Pravda*. 9. 5. 1952, s.6.

Cestou pražské operace. *Pravda: Příloha pravdy*, 9. 5. 1970, s. 2.

Čtyři těžké dny. *Pravda*, 5. 5. 1970, s. 3.

Den vítězství. *Pravda*, 9. 5. 1946, s. 1.

Důkaz o lupičských záměrech americké armády r. 1945 v našem kraji. *Pravda*, 6. 5. 1952, s. 3.

Dvě armády. *Pravda*, 8. 5. 1953, s. 2.

Doklady o hanebné úloze a činnosti Američanů v našem kraji. *Pravda*, 9. 5. 1952, s.2.

Hluboko do srdcí. *Pravda: Příloha Pravdy*, 9. 5. 1970, s. 4.

Jak nás osvobodily. *Pravda* 9. 5. 1948, s. 3.

Jak to bylo! Vzpomínky na osvobození Plzně. *Pravda* 8. 5. 1948, s. 3.

Jak to tenkrát bylo. *Pravda*, 8. 5. 1970, s. 4.

Jaro které přineslo mír. *Pravda*, 9. 5. 1968, s. 1.

Když přijeli do Plzně Američané.... *Pravda*, 9. 5. 1958, s. 3.

Když bylo vítězství na dosah ruky: 25. dubna a 5. května 1945 v Plzni. *Pravda*, 7. 5. 1948, s. 1.

Legendární pochod. *Pravda*, 9. 5. 1947, s. 3.

Maršál Sovětského svazu K. Rokossovskij k 18. výročí vítězství nad fašismem. *Pravda*, 8. 5. 1963, s. 2.

Nezapomenutelný den. *Pravda*, 13. 5. 1950, s. 10.

Opět kvetou šeríky. *Pravda*, 5. 5. 1968, s. 2.

Oslava památného výročí. *Pravda*, 6. 5. 1969, s. 1.

Plzeň. *Pravda*, 9. 5. 1968, s. 4.

Plzeňský květen. *Pravda*, 9. 5. 1969, s. 4.

Plzeň vyjádřila svůj vděk Sovětské armádě. *Pravda*, 13. 5. 1950, s. 3.

Polemika nad hroby. *Pravda*, 5. 7. 1946, s. 3.

Pozdravné poselství sovětskému lidu při příležitosti 20. výročí osvobození Československa. *Pravda*, 9. 5. 1965, s. 2.

Prací a obětavostí udržíme svobodu národa. *Pravda* 7. 5. 1945, s.1.

První chvíle převratu na radnici. *Pravda*, 5. 5. 1946, s. 5.

Přínos sovětské armády k rozdrčení hitlerovského Německa. *Pravda*, 9. 5. 1948, s. 3.

Rozhodující úloha sovětské armády v porážce fašismu. *Pravda*, 8. 5. 1950, s. 6.

Spekulanti s osvobozením. *Pravda*, 7. 5. 1948, s.2.

To bylo přesně 6. května 1945. *Pravda*, 7. 5. 1965, s.3.

Vítězové nad fašismem. *Pravda*, 6. 5. 1950, s. 1.

V řadách revolučních bojovníků. *Pravda*, 8. 5. 1970, s. 7.

Vzpomínky na postřekovské chlapce. *Pravda*, 6. 5. 1969, s. 4.

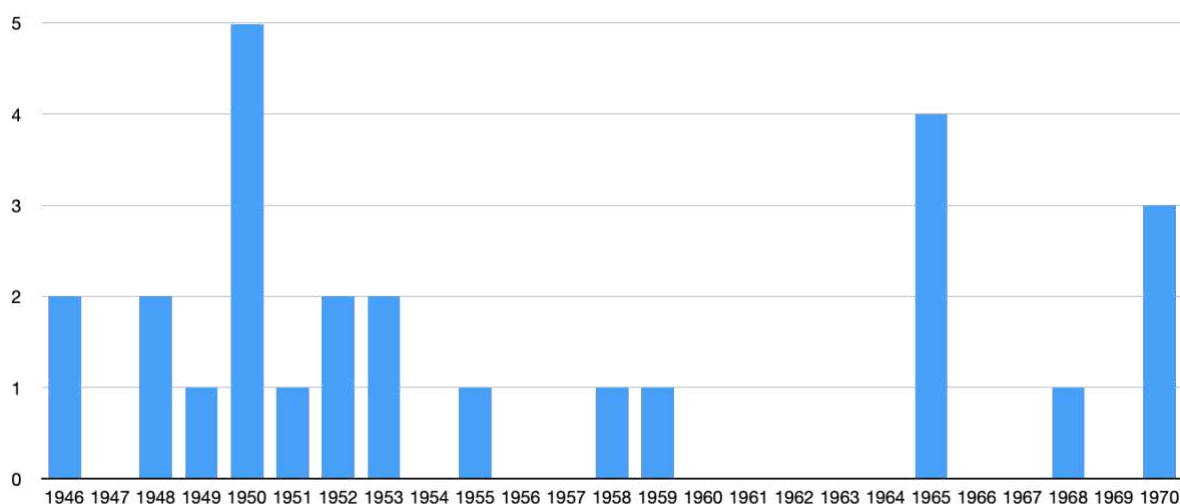
Vždy věrně a pevně se Sovětským svazem. *Pravda*, 9. 5. 1970, s. 1-2.

Z celého srdce děkujeme těm, kdož nám před osmi lety přinesli svobodu – hrdinnému sovětskému lidu a jeho vítězné armády. *Pravda*, 8. 5. 1953, s.1.

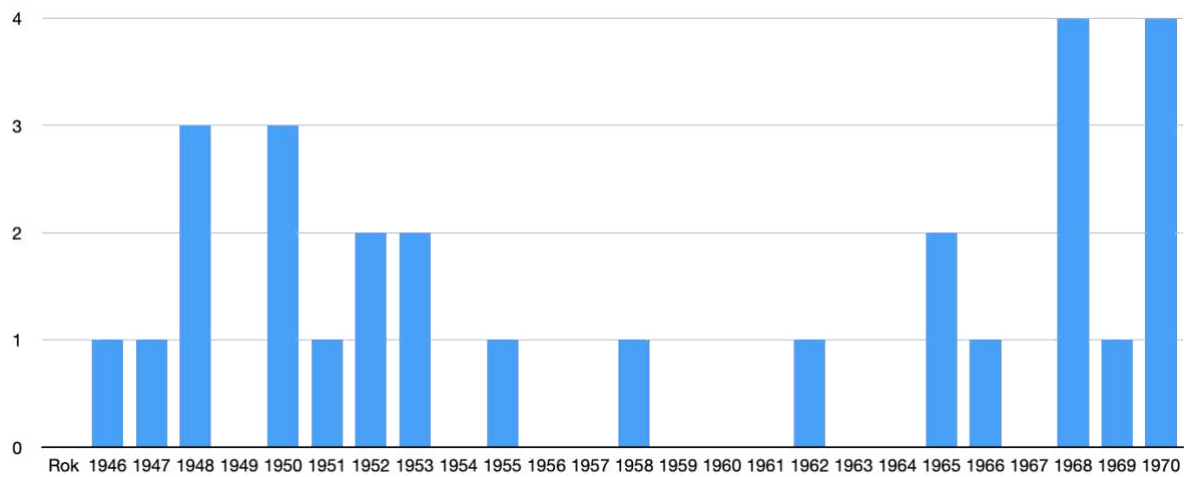
5. května v plzeňské škodovce. *Pravda*, 8. 5. 1951, s. 3.

6. Přílohy

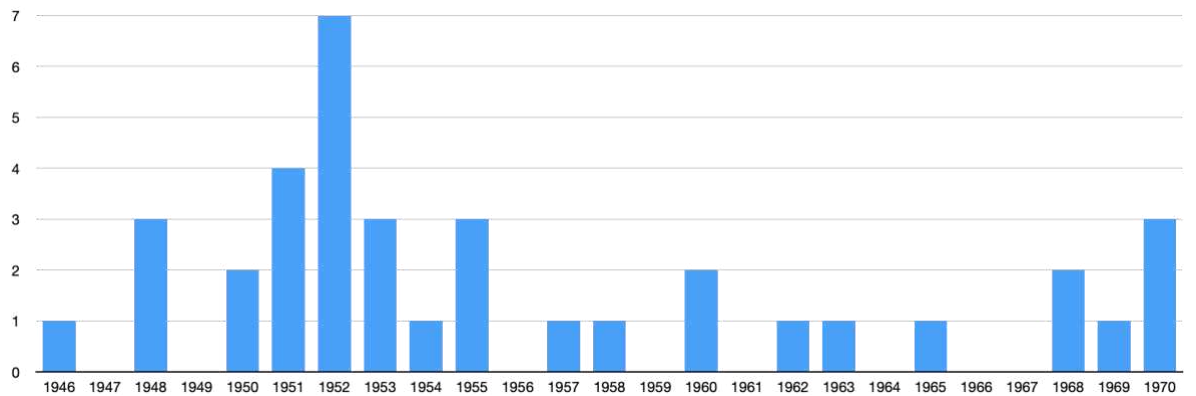
1) Graf výskytů narativu *bombardování*

2) Graf narativu *osvobození*

3) Graf narativu *agresor*

4) Graf narativu *tíha bojů*

